

Baskı Grubu ve Siyaset İlişkisi: TÜSİAD'ın 2002 Yılı Türkiye Siyasal Hayatı İçindeki Yeri

The Relationship of Pressure Group and Politics: TÜSİAD's Place in Turkish Politics in 2002

Gülcan Işık, Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-posta: gulcanisik@gazi.edu.tr

Anahtar Kelimeler:

Baskı Grubu, TÜSİAD, 2002 Genel Seçimleri, Avrupa Birliği.

Öz

Baskı gruplarıyla ilgili yerli ve yabancı çalışmaların neredeyse tamamında kavram, siyasal bir olgu olmasından dolayı siyasi partilerle karşılaştırılmakta ve baskı gruplarının tanımlanması genellikle siyasi partiler üzerinden yapılmaktadır. Ancak baskı grupları, hükümetlere, geniş anlamda kamusal çıkarlara ya da diğer çıkar gruplarına karşı belirli bir kesimin çıkarlarını temsil etmek üzere bir araya gelen ve daha çok işverenler için kullanılan bir terimdir. Bu nedenle baskı grupları, siyasal iktidarı doğrudan ele geçirmek amacıyla değil, siyasal iktidar üzerinde etkili olarak kendi çıkarları ya da görüşleri doğrultusunda kararlar aldırmaya ve bunları uygulamaya koymaya çalışırlar. TÜSİAD'ın Türkiye'de özellikle hükümet çevreleri üzerinde son derece etkili bir baskı grubu olduğu öngörüsüyle tasarlanan bu çalışmada, TÜSİAD'ın 2002 yılı Türkiye siyasal yaşamındaki yeri ve rolü ele alınmıştır. 2002 yılı hem Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği sürecinde Kopenhag Siyasi Kriterleri doğrultusunda en önemli gelişmelerin yaşandığı hem de erken seçim tartışmalarının yapıldığı ve 3 Kasım 2002 tarihinde de seçimin gerçekleştirildiği bir dönem olması bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle TÜSİAD'ın söz konusu tarihte siyasilerle ve siyasi partilerle olan yakın ilişkisi, erken seçimde karar kılınmasıyla birlikte daha da artmıştır. Hürriyet, Radikal, Vakit ve Evrensel gazetelerinin söz konusu yıla ait haber taraması sonucu belirlenen haberler, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Türkiye siyasal hayatına ilişkin önemli bir döneme ışık tutması amacıyla da yapılan bu çalışmada, TÜSİAD'ın etkili bir baskı grubu olduğu gerçeği, bir kez daha doğrulanmıştır.

Keywords:

Pressure Group, TÜSİAD, 2002 General Elections, European Union.

Abstract

In almost every local and foreign study on pressure groups, the concept is compared to political parties because of its being a political phenomenon, and the description of pressure groups is generally made through political parties. However, pressure groups is a term that is used to describe mostly the employers who come together to represent public interest in general, or a specific group's interest opposing to other interest groups. For this reason, pressure groups do not try to take the hold of political power directly, but by having an effect on the government, they try to make the government make decisions parallel to their own views and make the government put these decisions into practice. In this study, which is designed according to the assumption that TÜSİAD is a very effective pressure group in Turkey, especially in government circles, TÜSİAD's role and place in Turkish politics in 2002 are studied. 2002 is an important period because both important developments took place in EU full membership process of Turkey in line with Copenhagen Political Criteria, and early election discussions were on the table and on 3 November 2002 an election was held in that year. For this reason, in that year, TÜSİAD's close relationship with politicians and political parties intensified with the early election decision. News stories of Hurriyet, Radikal, Vakit and Evrensel related to that year, which are determined as a result of news search, are analysed through content analysis. In the study, which is also conducted with the aim of shedding a light on an important period of Turkish politics, it is once more verified that TÜSİAD is an effective pressure group

Giriş

Plüralist toplumlarda grup çatışmasının kurumsal yapısını genellikle dernekler meydana getirmektedir (Yücekök, 1988: 4). Buna göre, grup çıkarlarını temsil eden ve yön veren siyasi partilerin, çıkar ve baskı gruplarının temelleri, toplumdaki dernekleşme sürecinde ve oluşumunda yatmaktadır. Dolayısıyla bir gruptan uyumlu bir topluluk olarak söz edebilmek için, onu belirli bir çatı altında bulma gereği doğmaktadır. Bu nedenledir ki bir toplumda grupların kendi içlerinde örgütlenmesi, genellikle dernekleşme oluşumu ile gerçekleşmektedir. Gerçi toplum içerisinde her dernek belli bir görüşün ve çıkarın sözcülüğünü yapmaktadır ancak her dernek sözcülüğünü üstlendiği çıkarı savunmak için eyleme geçerek baskı grubu haline de dönüşmemiştir. Bu nedenle de baskı gruplarının örgütlenmiş gruplar olarak toplum içerisindeki iktidar savaşına katılmaları, doğal olarak bir kısmının iktidarı paylaşmasına ve bunun da sonucu olarak sosyal ve siyasal hayata kendi görüşleri ve çıkarları doğrultusunda yön vermelerine sebep olmaktadır. Kısacası iktidarın devletin dışında olan örgütlerde de var olması, siyasetin ana sorununun devlet değil, “iktidar” olduğunu ortaya koymaktadır.

Örgütlü gruplar arasında adeta bir mücadele konusu haline gelen “iktidar” kavramı ise sanayileşme ve beraberinde getirdiği modernleşmeyle birlikte artık yerel düzeyden ulusal düzeye çıkmış ve toplum da giderek çatışmacı bir görünüm kazanmaya başlamıştır (Çam, 1984: 432-435). Söz konusu bu çatışmanın özüne inilecek olursa, bunların genel olarak sisteme karşı değil, sistem içi ve sistemi güçlendirici bir nitelik taşıdığı anlaşılabacaktır. Nitekim sanayileşmeyle birlikte gelişen demokratik sistem içinde iktidarın kendi çıkarlarıyla olan ilişkisinin bilincinde olan ya da bu bilince ulaşan bireyler, siyasal iktidara çeşitli taleplerini ileterek, bunların cevaplandırılmasını isterler. Ancak, modern toplumlarda bireysel istekte bulunma imkânı sanılanın aksine pek de kolay olmadığından, bireyler yukarıda bahsedildiği gibi örgütlenmiş gruplar halinde karar alma sürecini yakından izleyerek, kendi çıkarları doğrultusunda iktidarı etkileme ve taleplerini dile getirme yollarını ararlar. Neticede Çam’ın da belirttiği gibi, sanayileşme ile birlikte önem kazanan ihtisaslaşma ve şehirleşme olguları, beraberinde getirdiği yeni siyasal grupların da zorlaması sonucunda siyasal hareketlilik ve bununla birlikte siyasal katılma alanını da genişletmiştir.

Burada söz konusu olan siyasal hareketlilik ise siyasal gücün ve ekonomik gücün birbiriyle olan ilişkisini açıklamayı gerekli kılmaktadır. Çok genel ifadeyle siyasal gücün etki alanının siyasal alan, ekonomik gücün etki alanının ise ekonomik alan olduğu söylenebilir. Ancak, diğer toplumsal güçlerde olduğu gibi bu iki tür gücün de birbirlerinden bağımsız olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Çünkü siyasal gücün kendisine özgü niteliği, devletin örgütlenmesinde ve yaşamını sürdürmesinde oynadığı rolün özelliğinden ileri gelmektedir. Ayrıca siyasal gücün toplumsal işlevi, söz konusu gücün örgütlenmesine ve işlemesine somutluk kazandıran aktörlerin, subjektif eğilimlerinden de anlamlı bir şekilde farklılık gösterebilmektedir. Diğer bir deyişle siyasal güç, içinde yer aldığı varsayılabilecek toplumda eylemleri görülen bireyin ya da bireylerin oluşturduğu örgüt ve bu örgütlerin ya da grupların harekete geçmesini sağlayan, genellikle subjektif etkenlerdir. Ancak bu örgütlerin varmak istedikleri amaçlar ve kullandıkları araçlar, siyasal gücün toplumsal işleviyle de doğrudan ilgili olmayabilir. Başka bir deyişle, her ne

kadar aralarında karşılıklı bir ilişki olduğu bilinse de devlet gücü, daha doğrusu siyasal iktidar ile siyasal güç arasında bir ayırım yapmak zorunludur. Çünkü siyasal gücü kullanan sadece siyasal iktidar değil, aynı zamanda devletin içinde ya da fiziki sınırları aşmış yabancı siyasal güçlerle de şu veya bu şekilde ilişkide bulunan irili ufaklı çok sayıda siyasal kuruluşlar ve gruplardır da (Esin, 1974: 18-19). Buna göre, yapısı itibariyle hiyerarşik örgütlenmenin tepesinde, en geniş ve en güçlü örgüt yapısına sahip olan devletin yetki alanı dışında; yasal olan diğer siyasal güçlerin ve grupların da daha somut bir ifadeye kavuşmak için, belki bir bütün olarak bu örgütü kontrol edemeseler bile, bu geniş sistem içinde siyasal iktidarı etkilemek bakımından kendilerine uygun yeri bulmak isteyecekleri de mümkündür.

David Truman, politik bilimcilerin baskı grupları kavramını kuvvetle etkileyen *The Governmental Process* adlı eserinde insanı “sosyal bir hayvan” olarak görmesi itibariyle Aristotle’ın takipçisi olarak da kabul edilmektedir. Nitekim Truman (1951: 2-7) bireyleri her biri değişmez surette ortak becerilere veya davranışlara sahip insanlardan oluşan çevre, çalışma, etnik, dini ve diğer grupların doğal bir parçası olarak tasarlamaktadır. Dolayısıyla Truman, resmi baskı gruplarının, grup üyeleri arasındaki veya diğer gruplarla olan ilişkileri tanzim etme yolu olarak ortaya çıktığını; ortak tutuma sahip insanlar grubunun belli bir büyüklüğe ulaştığında ise faaliyetlerin belirlenmesi, anlaşmazlıkların çözülmesi ve benzeri şeyler için bir takım prosedürlerin oluşturulmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır. Ayrıca Truman, başka gruplardan gelen veya sosyo-ekonomik çevredeki değişikliklerden kaynaklanan grubun refahına yönelik tehditlerin de, örgütü cesaretlendireceğini belirtmektedir. Benzer şekilde, birçok ticari birliktelik ve mesleki örgütlenmeler gibi çoğu profesyonel gruplar da ortak kaygılara ve çıkarlara sahip insanlarla normal bir etkileşimin ürünü olarak ortaya çıkmışlardır. Sözü edilen bu grupların hemen hepsi diğer gruplarla olan çatışmalarına hakemlik etmesi ve sosyo-ekonomik bozuklukları azaltması için hükümete başvurmuşlardır. İşte bu noktada Truman, baskı ve çıkar grubu oluşumunu, sosyal etkileşimin doğal bir uzantısı olarak görmektedir.¹

Buna göre; hükümetlere, geniş anlamda kamusal çıkarlara ya da diğer çıkar gruplarına karşı belirli bir kesimin çıkarlarını temsil etmek üzere bir araya gelen ve daha çok işverenler için kullanılan bir terim olan baskı grupları (Taşdelen, 1997: 123); siyasal iktidarı doğrudan ele geçirmek amacıyla değil; siyasi iktidar üzerinde etkili olarak, kendi çıkarları ya da görüşleri doğrultusunda kararlar aldirtmaya ve bunları uygulamaya koymaya çalışırlar. Dolayısıyla siyasi ilişkileri ve müdahaleleri de, sonuçta kendi çıkarlarına hizmet edecek niteliktedir. Bu yüzdendir ki, ortak menfaatler ortak tavra ve birlikte harekete yol açmıştır. Bu bağlamda yapılan diğer tanımlamalarda ise örneğin Turan (1986:132) baskı gruplarını; “üyelerinin ortak çıkarlara sahip olduklarını algılayan, iktidara geçmeyi amaçlamadan, siyasal sistemi etkilemeye çalışan topluluk” olarak tanımlarken; Kalaycıoğlu da (1984: 317) benzer bir yaklaşımla “belirli bir

¹ Bu teori, grupların oluşumunu iki şekilde açıklamaktadır (Schlozman ve Tierney, 1986:121-122). İlki, toplumda işbölümüne etki eden teknolojik ve ekonomik nitelikteki değişikliklerdir. Buna göre toplum, daha karmaşık hale geldikçe, ekonomik ve sosyal farklılaşma süreci de teknolojik gelişmeyle birlikte yeni çıkarların örgütsel çerçevede doğmasına yol açmıştır. Savaş, durgunluk veya yeni örgütlenmiş bir grubun zorlayıcı faktör olarak sosyal gruplar arasındaki dengeyi bozması ve yeni oluşan bazı grupların farklı bir denge kurabilecekleri avantajlı bir duruma gelmeleri ise, diğer bir oluşum seklidir.

topluluğun çıkarlarını savunmak veya taleplerini siyasal otoritelere iletmek veya ifade etmek suretiyle, kamu siyasasını etkilemek için var olan grup” olarak tanımlamaktadır.

İktidardan beklentisi olan gruplar ile otoritenin kendi hâkimiyetini sağlamlaştırma isteği arasında var olan diyalog, iktidar ile bu gruplar arasında zaten karşılıklı bir ilişkinin olduğuna işaret etmektedir. Başka bir deyişle, grupların doğal oluşumlarının yanı sıra, iktidarların çıkar çevrelerini veya menfaat gruplarını politize ederek, kendisine dayanak teşkil etmesi çabasının da bu grupların baskı gruplarına dönüşmesinde etkili olduğu veya teşvik edici bir rol üstlendiği söylenebilir (Çağatay, 1968: 58-61). Bu noktada Grant (1989: 9), baskı gruplarının en önemli görevinin “kamu politikası uygulamalarına açıktan ve kesin bir şekilde etki etmeye çalışmak” olduğunu vurgulamaktadır. Castles’da (1967:1) Grant’ı destekler nitelikte baskı grubu ile ilgili şu noktaya dikkat çekmektedir: “Şayet bir grup (yasal ve örgütlü), hükümet faaliyeti olup olmadığına bakmadan, politik değişikliğe sebep olmaya teşebbüs ederse ve belirli zamanda yasama organını temsil etme amacıyla olan politik parti de değilse işte bu örgüt, baskı grubudur”. Buna göre baskı grupları, “politik karar verme sürecine etki etmeye çalışan, genellikle aynı seviyede olan ve ortak amaçları paylaşan sosyal birliktelikler”dir (Ball ve Millard, 1986: 33- 34). Bütün bunlara göre baskı grubu üyelerini bir araya getiren ve ortak hareket ettiren en önemli etken, Pross’un da değindiği gibi (1986: 9), ortak çıkarları geliştirmek için kamu politikalarına etki etmektir.

Baskı gruplarıyla ilgili olarak yapılan çalışmaların hemen hepsinde kavram çıkar grubu kavramıyla ya karşılaştırılmakta ya da bu iki kavram özdeş olarak kabul edilmektedir. Küçük ya da büyük, bugün sivil alanda var olan hemen her oluşumun temelinde, çıkar düşüncesi muhakkak ki yer almaktadır. Ancak bu durum, söz konusu kavramı baskı gruplarıyla özdeş kılmamaktadır. Nitekim Türkiye’de bu alanda bilinen en eski çalışmayı yapan Abadan’a göre (1956: 36) çıkar grubu deyimiyle; “cemiyette faaliyet gösteren, diğer gruplardan muayyen taleplerde bulunan, müşterek tavırlara sahip bir topluluk” anlayışı kastedilmektedir. Buna göre, sosyal birimlerin çekirdeği sayılan çeşitli grupların üyeleri, paylaştıkları idealleri gerçekleştirmek, sahip oldukları veya olmak istedikleri menfaatleri garanti altına almak veya ortak bir hareket tarzı ile belirli bir amaca ulaşmak düşüncesiyle örgütlenme ihtiyacını duydukları an, bir baskı grubu oluşmuş demektir. Dolayısıyla baskı gruplarının esas fonksiyonu, üyeler arasındaki ilişkileri istikrarlı bir hale getirip, diğer gruplarla olan ilişkileri düzenlemektir. Baskı gruplarına daha az rastlanan basit toplumlarda ise, birey genellikle siyasi, iktisadi ve mesleki çıkar birliklerine dâhil olmamaktadır. Bu nedenledir ki, modern ve karmaşık toplumların en önemli karakteristiği sayılan çıkar birlikleri; belli bir alanda uzmanlaşmaya dayanırlar ve bireyi daima belli bir faaliyet veya çıkar açısından kavrarlar. Bu nedenledir ki Abadan (1956: 74- 76); modern toplumlarda dinamik bir kamuoyunun varlığının, uzmanlaşmış çok sayıdaki baskı grubunun varlığına bağlı olacağına altını çizmektedir.²

2 Diğer yandan, baskı ve çıkar grubuna ilişkin yapılan bu tespitlerin yanı sıra; günümüzde konuyla ilgili kimi çalışmalarda, artık bu iki kavramın aynı şey olduğuna dair vurgu yapılmaktadır. Özellikle son yıllarda Amerikan politikasında, baskı gruplarının siyasi kararlar üzerindeki olumsuz etkileri görüldüğünden beri, baskı grubu terimi zihinlerde kötü çağrışımlara neden olmuş (Roberts, 1971: 78) ve bu nedenle de, İngiltere’de konuyla ilgili bazı akademik çalışmalarda (Thomas, 1993: 2) baskı grubu terimi kullanılırken; Amerika’daki çalışmalarda ise; menfaat ya da çıkar grubu terimi tercih edilir olmuştur.

Kubalı (1971: 323) ve Aybay (1962: 273)'a göre de çıkar grupları, “aralarında fiili ve değişken bir çıkar ortaklığı bulunan bireylerden meydana gelmiş, aktif bir şekilde çalışmasını sağlayacak örgütten yoksun oluşumlar”dır. Diğer bir deyişle çıkar grupları, maddi veya manevi birtakım yararları sağlamak için birlikte hareket eden bireylerden oluşan gruplar olarak nitelendirilebilir.

Baskı grubu-çıkâr grubu tanımlarında ya da ayrımlarında dikkatleri çeken nokta; sistematize olmak bakımından bu iki grubun birbirinden ayrıştığıdır. Aslında baskı grupları da çıkar temelli oluşumlardır. Çünkü kamusal alanda baskı unsuru oldukları pek çok konunun ardında, kamu yararından öte, grubun kendi çıkarları söz konusudur. Dolayısıyla çıkar grubu-baskı grubundan çok da farklı bir kavram değildir. Sadece çıkar grupları için örgütlü olmak şart değilken; baskı grupları genellikle belirlenmiş yasal çerçevelerde kurulmuş olan örgütlerdir. Neticede aralarında ortaklaşa yararlar bulunan insanların meydana getirdikleri çıkar grupları, ancak belirli amaçlarını gerçekleştirmek üzere örgütlenerek sistemli bir propagandaya giriştikleri ve karar alma organları (yasama ve yürütme) üzerinde çeşitli yollardan etki yapmaya çalıştıkları an, baskı grupları haline gelirler (Key, 1991: 51).

Baskı gruplarıyla ilgili sınıflandırmaları geliştirme çabalarına bakıldığında ise; onları “siyasalar oluşturma” konusuyla daha çok ilgili kılmayı ve bunun için farklı sistemlerdeki politik süreçle, gruplar arasındaki etkileşim üzerine odaklanıldığı görülmektedir. Örneğin Cawson (1982), emeğin sosyal ve ekonomik paylaşımıyla tanımlanmış olan tüzel (ortak) gruplarla, bireylerin paylaşılmış tercihlerinin gönüllü etkileşimiyle ortaya çıkan rekabetçi grupların ayırımına odaklanmaktadır. İşveren (ticari) grupları, mesleki birlikler ve sendikalar ilk gruplandırma için verilecek örneklerdir; tüketici, müşteri ve hayırsever grupları ise, diğeri için örnektir. Moran (1985) ise, Cawson'ın yaklaşımını takip etmekle birlikte, farklı bir terminoloji kullanmaktadır. Nitekim Moran, ortak gruplar yerine “fonksiyonel grubu” ve rekabetçi gruplar yerine de “tercih grubu”nu kullanmıştır. İlki toplumdaki başlıca ekonomik fonksiyonları temsil ederken; diğeri ise, düşüncelerin/ tutumların paylaşımını temsil etmektedir (akt. Baggott, 1995: 17).

Örgütlenme açısından ise baskı gruplarını dört bölüme ayıran Almond ve Powell (1978: 171-176), ilk iki tipe “örgütlenme eğilimi olmayan” baskı gruplarını dâhil etmektedirler. Bunların ilkinde de geçici düzensiz gruplar oluşturmaktadır. Bu nedenle bunları Anomik gruplar olarak da adlandırmak mümkündür. İkincisini ise birleşmeye eğilimi olmayan diğeri gruplaşmalar oluşturmaktadır. Dolayısıyla bunlar, organizasyon yönünden Anomik gruplara nazaran bir adım daha öndedirler. Diğeri iki tip baskı grubu ise, örgütsel durumları itibariyle yukarıdaki örneklerden ayrılmaktadırlar. Buna göre, örgütlerin kuruluş nedenleri, aralarındaki farklılaşmayı belirlemektedir. İlk grup, esas amaçları siyasal olmayan kurumlardan oluşmaktadır; yani kurumsal baskı gruplarıdır (Çam, 2000: 452). Fakat burada bizi ilgilendiren son gruptur. Çünkü bu gruba birleşmeye eğilimi olan örgütlenen baskı grupları dâhil edilmektedir. Buna göre örgüt, bilinçli bir şekilde iktidara baskı yapmak, iktidardan kendi yararına kararlar çıkarmak amacıyla kurulmaktadır. Söz konusu bu çıkarlar, örgütün dayandığı sosyal ve profesyonel grupların dileklerini kapsamaktadır. Bu tip baskı gruplarının en yaygın işveren ve işçi sendikalarıdır (Çam, 2000: 453). Dolayısıyla bu tip baskı grupları, aynı zamanda ekonomik çıkar temeline de dayanan gruplardır.

Baskı gruplarına ilişkin yapılan genel tanımlama ve sınıflandırmalar doğrultusunda, bugün Türkiye’de ekonomik temelli baskı grubu oluşumlarının en büyüğü ve etkili olarak varsayılan TÜSAD’ın, 2002 yılı Türkiye siyasal hayatı içindeki yeri ve rolü bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliği sürecinde Kopenhag Siyasi Kriterleri doğrultusunda en önemli gelişmelerden biri olan AB Uyum Yasa Teklifi, Ağustos 2002’de yasalaşmış ve Türkiye’nin katılım müzakerelerinin başlaması ile ilgili esas karar, 12-13 Aralık 2002’de Kopenhag Zirvesi’nde alınacak karara bağlanmıştı. Dolayısıyla, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliği yolunda son derece önemli olayların yaşandığı ve tarihi kararların alındığı 2002 yılı incelememiz için esas alınmıştır. Söz konusu dönemde TÜSAD’ın siyasal gündeme yönelik açıktan uyguladığı müdahaleleri ve baskı söylemleri ise bu çalışmanın inceleme konusu olarak seçilmiştir. Hürriyet, Radikal, Vakit ve Evrensel gazetelerinin söz konusu tarihteki bir yıllık nüshaları üzerinden yapılacak incelemede, nitel içerik analizi yöntemi uygulanacaktır. Konuyla ilgili haberler; “TÜSAD ve Siyaset İlişkisi”, “TÜSAD’ın Erken Seçim Tartışmalarına İlişkin Müdahalesi”, “TÜSAD’ın Siyasalere ve Siyasi Partilere Önerileri” ve “3 Kasım 2002 Seçim Sonuçlarına İlişkin TÜSAD Yorumu” kategorileri üzerinden gerçekleştirilecektir. Kategoriler, söz konusu tarihte en önemli iki gündem maddesi olan AB Uyum Yasası ve erken seçim tartışmalarından ikincisi ele alınarak oluşturulmuştur. Dolayısıyla içerikler, belirlenen başlıklarla doğrudan ilişkilidir.

Baskı Grupları Ve Siyasal Sistem İçindeki Konumları

Çalışmanın girişinde de bahsedildiği üzere baskı grubu; “kamu yarını gözeten politikalara, karşılaştırmalı bir alan olarak etki etmeyi araştıran ve politik parti olarak tanımlanamayacak” (Baggott, 1995: 2), her zaman olmasa bile genelde “resmi olarak örgütlenmiş”(Thomas, 1993: 2) gruplardır.

Baskı gruplarıyla ilgili yerli ve yabancı çalışmaların neredeyse tamamında kavram, siyasal bir olgu olmasından dolayı siyasal partilerle karşılaştırılmakta ve baskı gruplarının tanımlanması genellikle siyasal partiler üzerinden yapılmaktadır. Ancak, baskı gruplarının siyasal birtakım davranışlarda bulunmaları, onların siyasal parti niteliği kazanmalarını gerektirmez. Çünkü en basitinden baskı grupları, siyasal partilerin aksine siyasal iktidara talip değildirler. Bu nedenle bu ikisi arasındaki en belirgin ayrım olarak, siyasal partilerin kuruluş amaçlarının yalnız ya da başka partilerle birleşerek iktidara geçmek olduğu belirtilir. Buna göre baskı grupları, iktidar mücadelesinin dışında kalan örgütlerdir. Bu yüzden de seçimlerde adaylıklarını koyamazlar, koydukları takdirde baskı grubu niteliğini yitirip, siyasal parti haline dönüşürler (Kışlalı,1992: 261). Ancak bu iki güç odağının, özellikle de seçim dönemlerinde, karşılıklı çıkar ilişkisine girdiği ve hatta bu yönde baskı gruplarının siyasal iktidara dolaylı yoldan etki yaptığı da bilinen bir gerçektir.

Baskı gruplarının genellikle ayırıcı hatta bölünmüş toplumsal birlikler olduğunu ve bu yüzden de onlardan kendi yapıları içinde yer alanların dışında birleştirici, toplayıcı, denge kurucu bir işlev beklemenin yersiz olacağını söyleyen Esin’i (1974: 28) destekler nitelikte Wilson’da (1990: 33), baskı gruplarının yalnızca üye bileşimlerine bağımlı olduğunu, bu yüzden de daha sınırlı çıkar perspektifini ifade eden bir talep bileşimini

temsil ettiklerini belirtmektedir. Buna göre siyasi partiler, genellikle kendilerine oy veren farklı toplumsal bileşenlerin taleplerini ortak bir söylem altında ifade etmeyi hedefleyen, farklı toplumsal unsurlara duyarlı kuruluşlar (Şahim, 1994: 41) olarak belirirler. Politik partiler oy veren arayışında çıkar ve görüşleri bir araya getirirken, baskı grupları da tanımları gereği daha ziyade azınlığın bakış açılarını ifade ederler. Bu söylemden hareketle Wilson (1990: 33), güçlü politik partilerin, baskı gruplarının aşırı gücünün bir panzehiri olduğunu söylemektedir.

Baskı gruplarının daha çok sorunlara ve bunlara ilişkin politikalara; siyasal partilerin ise daha çok seçimlere ve kişilere yönelik eylemde bulduklarını öne süren Esin'e (1974: 29) göre de baskı gurupları, siyasal partilerle olan ilişkilerinde partileri sorunlarından haberdar edecek, bu konuda bilgi sağlayacak ve karşı tarafa sorunlarına ilişkin politikaları sunup önereceklerdir. Ancak, siyasal partilerin de yerel ya da genel seçimlerde adaylar hakkında baskı gruplarından fikir aldıkları ve onların hoşlarına gidecek adaylar üzerinde durdukları bilinen bir gerçektir. Kısacası bugün siyasal iktidarın talibi siyasal partilerle, bu iktidarı etkilemek isteyen baskı grupları arasında bir destekleme ve tamamlayıcılık ilişkisi söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında, siyasal partilerin "çıkarların birleştirilmesi" fonksiyonuna karşılık; baskı gruplarının "çıkarların açıklanması" fonksiyonuna sahip olduklarını söyleyebiliriz (Kapani, 1992:194-196).

Partilerden tamamen bağımsız çalışan baskı grupları, çıkarlarına aykırı bir politika güden partilere kamuoyu önünde cephe almakta ve hatta seçimlerde bu parti ve adayına oy verilmemesini üye ve taraftarlarından isteyebilmektedirler. Daha önce Kışlalı'nın yaptığı tespite benzer şekilde Çam'ın da ideolojik eğilimi görece daha az olan bir çıkar grubu olarak tanımladığı baskı grubunun, partilerle organik bir bağı yoktur (en azından kamuya açıklanmış) (2000: 455-458). Ancak Çam, çıkarlarının savunmasını kamuoyu önünde yaparken, partilerle baskı gruplarının geçici tarzda ve somut konuları kapsayan yakınlaşmalara girebildiklerinin de altını çizmektedir. Buraya kadar bahsedilenlerden de anlaşılacağı üzere, baskı grupları her ne kadar da politika yapmadıklarını, politikanın dışında ya da üstünde olduklarını iddia etseler de, amaçlarına ulaşmak için çoğu kez çeşitli siyasal araçlar kullanmaları ve siyasal kararlara etkide bulunmaları gerekmektedir. Hatta siyasal partileri etkilemek için baskı gruplarının sıkça parti içindeki gruplar ve kişilerle özel ilişkiler geliştirdiklerini söyleyen Daver (1993: 242-244) de, bu yolda bazı baskı gruplarının parti programlarının hazırlanmasına dahi katıldıklarını belirtmektedir.

Bu noktada Meynaud (1975: 300), baskı gruplarının temel işlevlerini üçe ayırarak incelemektedir. Bunlar; karar organlarına sorunlarıyla ilgili olarak ayrıntılı bilgiler vermek, alınan kararlara üyelerinin rızasını sağlamak ve tabanlarındaki genel eğilimleri yönlendirip, akılcı çözüm önerilerine dönüştürmektir. Böylece sisteme en karşı gibi görünen baskı grupları bile, kendilerine çıkarlarını ve görüşlerini yasal yollardan savunma olanağı tanındığı ölçüde, istemeden de olsa, zaten mevcut düzene hizmet etmiş sayılırlar. Çünkü istek ve tepkilerin belirli düzeylerde dile getirilebilmesi ve yüksek sesle söylenebilmesi bile manevi bir doyum sağlayarak, tepkilerin yumuşamasını sağlayabilir.

Baskı gruplarının amaçları doğrultusunda kamu desteğini oluşturmak ya da hükümet yetkililerini faaliyetleri doğrultusunda ikna etmek için politik gündeme etki

etmeye ve bu yönde harcadıkları enerjiye özetle bu şekilde değindikten sonra; bütün bunlara alternatif olarak baskı grupları, hükümet organlarını faaliyetlerinden caydırmaya da gayret edebilirler ya da politik gündeme etki için engelleyici yayınlar da yapabilirler (Baggott, 1995: 22-23). Dolayısıyla politik formasyon safhasında gruplar, hükümet politikasının yaygın amaçlarına etki etmek için uğraşırlar. Ancak yine de baskı grupları, politik araçların –kanun yapma, düzenleme, vergilendirme ya da kamu harcamaları gibi- seçiminde olduğu gibi, çoğunlukla politik detayların üzerine yoğunlaşırlar ve yeni politik eylemlerin izlenmesi ve bunlardan doğacak herhangi bir probleme dikkat çekilmesi yoluyla, politik değişiklikleri daha da ilerletebilirler.

Türkiye’de baskı gruplarının siyasal hayat içindeki gelişimini tarihsel perspektif içinde ele alan çalışmaya sadece iki isimde -Heper (1991) ve Bianchi (1984)- rastlamak mümkündür. Bunların dışında yer alan diğer araştırmalarda ise, baskı grubu sadece kavramsal açıdan incelenmektedir. Nitekim Bianchi, Türkiye’de örgüt yaşamının son derece politize edilmiş doğasının sadece hükümet, parti ve grup liderleri arasındaki yakın ilişkilerde değil; farklı sosyo-ekonomik ve politik çıkarların temsilini durdurmak ya da ilerletmek için yapılandırılmış olan ilişkilerin oldukça farklı türlerinde de gözlemlenebileceğini söylemektedir. Bianchi ayrıca, Türkiye’deki politik çıkar ve baskı gruplarının karmaşık ve değişken doğasının çoğunlukla Türk örgüt evreninin iki farklı ve çoğunlukla da birbirini aşan iki ağa -gayri resmi gönüllü birliklerin çoğulcu ağı ve yarı-resmi zorunlu birliklerinin korporatist ağ bölünmesinin sonucu olduğunu da ifade etmektedir. Buradan hareketle Bianchi (1984: 3-4) belirli tarihi periyotlarda ve belirli sosyal ve ekonomik sektörlerde, çoğulcu çıkar gruplarının baskın geldiğini belirtmektedir.

Heper ise, Türk devlet geleneğinin ne plüralizmle ne de korporatizmle bağdaşmadığını, bu kategorilerin Türkiye’deki baskı ve çıkar grubu faaliyetlerini açıklamakta yararlı olamayacağını öne sürmektedir (1991a ve 1991b). Nitekim Buğra’nın da işaret ettiği gibi (1997: 307) plüralizm, temelde sivil toplumdaki gelen sinyallere cevap veren hükümetler gerekmektedir. Neo-korporatizm ise, devletle sivil toplum arasında uyumlu bir ilişkinin var olmasını gerekli kılar. Dolayısıyla güçlü bir devletin hâkimiyetindeki bir politik sistemde, bu çıkar grubu politikası modellerinin her ikisine de rastlanmaz.

Heper’in az önce belirttiğimiz noktaya nasıl geldiğini ise, *Strong State and Economic Interest Groups The Post-1980 Turkish Experience* (1991) adlı çalışmasında çok net görebiliriz. Burada ilkin Osmanlı’nın devlet geleneğini ve sivil toplumun doğuşunun önünün nasıl tıkandığını anlatan Heper, Osmanlı ve Türk siyasetinin, bürokratik merkezîliğin kusursuz belirtilerini sergilediğini ifade etmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda ordu’nun her zaman anahtar rolü oynadığını belirten Heper; Osmanlı devlet adamlarının zihinlerinin sürekli olarak anarşi, ihanet ve ayaklanma korkusuyla ve bunlardan İmparatorluğun korunması gerektiğiyle meşgul edildiğini söylemektedir. Bu nedendir ki devlet, kendini sivil toplum unsurlarından daima uzak durmak zorunda hissetmiştir. Çünkü Heper’e göre Osmanlı’nın altın çağı (15. yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın ortalarına kadar) sırasında Osmanlı’lar, düşmanlarını kısmen de olsa iyi idare ediyordu ve çöküşleri sırasında ülkelerini geliştirmekten (ekonomik olarak) ziyade; modernize etmeye (politik, idari ve kültürel olarak) çalışmışlardı (1991b: 12-13). Dolayısıyla her iki fenomen de gösteriyor ki; Osmanlı devlet adamları, sosyal

grupları mobilize etmeye ve bundan dolayı da işbirliği ve ittifaklarını kazanmaya zorunlu değillerdi. Bu nedenle de Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet ve sivil toplum arasında yakın ilişkinin gelişmesine ihtiyaç hissedilmemiştir. Bilindiği üzere Osmanlı'da sivil toplum ve örgüt araştırmalarında ilk önce lonca sistemi üzerinde durulmaktadır. Ancak, Osmanlı lonca sistemini sivil toplumdaki daha çok devlet oluşturmaktaydı. Dolayısıyla da lonca teşkilatının yöneticileri (kethüdalar ve kâhyalar), teşkilatın sözcüsü olmaktan çok, devletin ajanları konumundaydı (Heper, 1991b: 13).

Osmanlı Devleti'nde özel girişimcilik faaliyetlerine olan ihtiyaç ise ancak 19.yüzyıl'ın ortalarından başlayarak kabul edilmiştir ve artık orta tabakanın önemli olduğu düşünülmekteydi. Fakat yine de bunların devletten ayrı olarak kendi kendini idare etme hakları yoktu. 19.yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren ve özellikle de son çeyreğinde ise, Osmanlı özel girişiminin atölye ölçeğini aşarak sınırlı birimler oluşturmaya başladığı; tarımda oluşan sermaye birikimi ile birlikte sanayileşme sorununun da geniş yankı uyandırdığı görülmektedir (Toprak, 1997: 247). Ancak yine de, sanayileşme bilincinin etkisini artırdığı yılların II. Meşrutiyet dönemi olduğunu vurgulayan Toprak; Dersaadet Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odası'nın; 1908 devrimiyle birlikte 'istibdat'ın son bulduğu ve sanayileşme için gerekli ortamın oluştuğu kanısına da vardığını eklemektedir.

Gelinen bu noktada 19.yüzyıl'ın en önemli çıkışının geleneksel loncaların modernize versiyonları olarak baskı grubu ilişkilerinin (farklı dallarda organize olmuş) ortaya çıkması olduğu söylenebilir. Nitekim Heper de, Tanzimat dönemi sırasında (1839-1876) ve sonrasında, devletin istişare organları ve uzantıları olarak farklı Odalar'ın ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ayrıca Heper, ticaret ve endüstrinin ilerlemesi için bu örgütlerin Ticaret Bakanlığı ile yakın ilişkide çalışmasının desteklendiğini de belirtmektedir (1991b: 15).

Cumhuriyet döneminde ve özellikle de tek partili yıllarda ise (1923-45), Odalar'ın Osmanlı Dönemi'ndekine benzer bir rol oynamayı düşündüklerini ve 1924'te ortaya çıkan bir hareketin Odalar'ı "genel çıkarı sunan kurumlar" olarak tanımladığını görmekteyiz. Dolayısıyla bu Odalar'ın, tıpkı Osmanlı döneminde olduğu gibi, ticaret ve endüstrinin ilerlemesine yardımcı olacak faaliyetler yapması beklenmişti. Kısacası, Cumhuriyet döneminde girişimci örgütlenmelerin faaliyetlerine baktığımızda; 1960'ların sonuna kadar bu faaliyetlere zorunlu üyeliğe dayalı Odalar'ın hâkim olduklarını ve bu Odalar'ın da sıkı bir devlet denetimine tabii olduklarını gözlemlemekteyiz (Heper, 1991b: 15).

Sivil toplumdaki uzak duran bu yaklaşım ve devletin karşısında yer alan sivil toplumun, içinde bulunduğu güçsüzlükten uzaklaşmaması; söz konusu baskı ve çıkar grubu politikaları biçiminin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. 1940'lardaki çok partili döneme geçiş ise, baskı grubu politikalarının bu görünümünü değiştirmemiştir (Heper, 1991b: 17). Özellikle 1950'den beri Türkiye'nin sosyal ve ekonomik dönüşümünün, çoğunlukla farklı ekonomik sektörler, sosyal sınıflar ve coğrafi bölgeler arasındaki eşitsizliği ve artan mesafeyi kuvvetlendirmeye vesile olduğunu belirten Bianchi (1984: 35); eşit olmayan bu gelişme modelinin, ekonomik büyümenin sağladığı faydaların bölüşümü için rekabet eden çeşitli gruplar ve bölgeler arasındaki "çıkar çatışması" anlayışını daha da artırdığını söylemektedir.

Bu nedenle Türkiye’de, gönüllü üyeliğe dayanan girişimci örgütlerinin ortaya çıkışını 1960’ların toplumsal gelişmeleri içine yerleştirebiliriz. Nitekim Türkiye’de sendikal faaliyetlerin önem kazanması da bu döneme rastlar. Örneğin, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-iş) 1951’de kurulmuştur. Ancak Türk-İş’in sesini yükseltmeye başlaması çok sonraları, 1967’de Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun (DİSK) kurulup, Türk-İş’e rakip olarak ortaya çıkmasından sonra olmuştur (Buğra, 1997: 333). 1960’lı yıllara kadar sendikal hareketin güçlenememesi ise, büyük ölçüde 1947 Yasasının sendikal haklara getirdiği kısıtlamaların etkisiydi.

Böyle bir ortamda, işadamlarını toplumsal yaşamda daha aktif bir rol üstlenmeye iten sebebi ise Buğra; yukarıda bahsedilen sendikal gelişmelerle ve entelektüeller arasında sosyalist fikirlerin giderek güçlenmesiyle açıklamaktadır (1997: 334). Bu dönemin en güçlü örgütlenmesi TÜSİAD da; küçük bir grup işadamlarının, özel sektörün tartışmasız kabul edilen bir konuma sahip olduğu politik ve ekonomik bir ortamın oluşabilmesi için, sosyal sorunlara uzlaşmacı yaklaşımlar geliştirilmesi gerektiği inancıyla kurulmuş bir örgüttür.

Bugün parasal güç odağı olarak adlandırılabilir olan baskı ve çıkar grupları, kendi özel çıkarlarına ters düşen reformlara genellikle karşı olan bir tutum takınmaktadırlar (Aktan, 1996: 68). Kısacası bugün Türkiye’de işveren baskı-çıkarcı gruplarının en üstünde, İşveren Sendikaları Konfederasyonu yer almaktadır. Diğer yandan ticaret ve sanayi odaları da birer işveren baskı-çıkarcı grubu gibi işlev görmektedir. TÜSİAD ise, Türkiye’deki en büyük ve etkili işadamlarını bir araya getiren, bu anlamda büyük sermayeyi temsil eden bir baskı grubudur (Kışlalı, 1992: 304). Her ne kadar kamuya yararlı dernek statüsünde de olsa, fonksiyonları itibarıyla oldukça etkili ve kamuoyunu yönlendirebilen ekonomik temelli bir baskı grubudur.

Türkiye’de baskı gruplarının tarihi seyrine ilişkin olarak yapılan bu genel çerçevelemeyi özetleyecek olursak; Osmanlı Devleti’nde durumdan farklı olmayarak, Cumhuriyet dönemi boyunca da Türkiye’deki baskı grubu politikalarının yukarıdan gelen kurullarla oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Bu politikaları, Andrew Cox’un terminolojisini kullanarak izah eden Heper; söz konusu politikaların anonim devletin veya çoğulculuğun değil, tekelciliğin özelliklerini sergilediğini belirtmektedir (1991b: 17). Heper ayrıca, bu politikaların neo-korporatizmden de oldukça uzak olduğunu savunmaktadır. Nitekim Heper, devlet ve sivil toplum arasındaki keskin çatlağın tarihsel olarak ortaçağa ait devlet yapısında bu yönetim şeklinin bulunmamasına bağlamaktadır. Buna göre; Merkantalizm geleneğinin olmaması, Kameralizm’in gelişim ihtiyacının da önünü kesmiş ve böyle olunca da karar vermede ticaret (business) gruplarının işbirliğini arama yoluyla, ticaret grupları tarafından tekelleştirilen bilgiyi kullanmak, devlet seçkinleri tarafından bir intibak sürecine neden olmuştur. Üstelik Türkiye’deki hükümetler, ticari gruplarının meşruiyetini artırmak için neo-korporatist düzenlemelere başvurma gereğini bile hissetmemişlerdir. Neticede neo-korporatizme giden diğer faktörlerle birlik içinde veya başka bir yerde yalnız olan birçok diğer faktörlerin - güçlü bir sosyal demokrasinin varlığı, ihracat güvenliğini sürdürme ve yaratma ihtiyacı, eleştirel olarak uzun dönem para şişkinliği baskılarını kavramak, uluslararası ekonomik dayanışmayı geliştirmek, güçlü bir ticari birlik hareketi, toplumsal yarılmanın daha kötü bir duruma gitmesi, v.b.- 1980’den önce Türkiye’de bulunmadığı

da belirtmek gerekmektedir (Heper, 1991b: 19). Kısacası Türkiye’de devlet, yukarıdan gelen kurullarla oluşturulmuş ve sivil toplum unsurlarını sindirmek hiçbir zaman esas mesele olmamıştır. Öyle ki, sivil toplum unsurlarının yönetime katılmasına izin verme ihtiyacı bile duyulmamıştır. Dolayısıyla da devlet, kendini hiçbir zaman sivil topluma karşı duyarlı olmak zorunda hissetmemiştir.

TÜSİAD’ın Kuruluşu ve Kuruluşunda Etkili Olan Faktörler

Türkiye’de özellikle 70’li yıllarda kurulan gönüllü üyeliğe dayalı işadamları derneklerinin, temel amaç olarak kısa dönemli yüksek maddi çıkar beklentisinden vazgeçen ve toplumsal bir rol üstlenmeyi seçmiş az sayıdaki büyük işadamları tarafından kurulduğunu belirten Buğra (1997: 322); bu durumun bir taraftan özel sektörün gelişmesiyle, diğer taraftan da 1960’lı ve 70’li yıllardaki bazı gelişmelerin işadamlarının bir bölümünde sınıfsal konumlarını toplumsal planda yeniden gözden geçirme zorunluluğunu hissetmelerinden kaynaklandığını ifade etmektedir.

TÜSİAD’ın kurucularından ve ilk protokolde imzası bulunanlardan biri olan İzmirli sanayici Selçuk Yaşar, TÜSİAD’ın kurulduğu yıllardaki ortamı ve bunun dernek oluşumunda oynadığı rolü, anılarında şöyle anlatmaktadır. “*DİSK ve TİP kurulmuş, Batı’ya karşı, yabancı sermaye’ye karşı büyük bir düşmanlık kışkırtılıyor. Servet yanlısı olmak vatan hainliği ile es tutuluyor; hem devlet düşmanlığı yapılıyor, hem de koyu devletçilik öne çıkarılıyordu... Aşırı sol aldı basını gitti, karşıt kamp da oluştu. Kimse kimsenin düşüncesine önem vermiyordu*” (1996: 113-114). Bu sözlerin hemen ardından Yaşar, TÜSİAD’ın söz konusu gelişmelerin zorladığı acil bir korunma duygusu ile oluşturulduğunu kaydetmektedir.

TÜSİAD’ın diğer işadamları gruplarından kendilerini ayırt ederek, farklı bir oluşumla kamusal alana çıkma eğilimini beslemesinin bir diğer faktörü de bu işadamlarının içinde buldukları ortama siyasal ve ekonomik olarak çözüm getirecek merkezi bir kararlılığı, hükümet ve siyasal partilerde görememiş olmalarıdır (Kıraç, 1996: 208) Zira Kıraç’ın da değindiği gibi, 1971 yılına girildiğinde iktidar partisi kendi içindeki hizipleşmelerle uğraşıyor, bu ortamda hükümet bütçesi TBMM’de reddedilmiş bulunuyordu. Yeni bir bütçenin hazırlanması ve kabulü ise, 4 aylık bir süre almıştı. Yine 10 Ağustos devalüasyonu işadamlarının beledikleri sonucu doğurmamış, getirilen düzenlemeler ekonomik ortamın düzelmesi yerine daha da bozulmasına yol açmıştı.

Gelinen noktada, ekonomik önlemlerin sanayicilerin beklentilerine cevap verememesi siyasal istikrarsızlıkla da birleşince, işadamlarının kafalarında ekonomi politikalarında kendi çıkarlarının iyi gözetilmediğini ve her şeyden önemlisi de belirleyici bir rollerinin bulunmadığı yönünde düşünceler oluşmuştur (Gülfidan, 1993: 39). Diğer taraftan, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile girilen süreç de, özellikle TÜSİAD kurucuları arasında iç pazara dönük sanayi yatırımlarının artık dışa dönük bir büyümeye yönlendirilmesi gereğine olan inancı artırmıştı. Böylece 1960 sonrası planlı dönem, ilk bakışta yerli sanayici oluşturulması yönünde devletin etkin bir rol üstlendiği bir kalkınma modeli olarak değerlendirilebilirse de; bu yıllar siyasal merkezden kaynaklanan

belirsizliklerin ekonomi politikalarında hâkim olduğu ve işadamlarının bu durumdan olumsuz olarak etkilendikleri bir dönemdi. Buğra'ya göre de gerek 60'lı yıllar ve gerekse 70'li yıllar, makroekonomik kararlardan ve politika uygulamasındaki kurumsal çerçeveden kaynaklanan belirsizliklerin etkili olduğu yıllardı (1997: 193). Her iki dönem sonunda da ekonominin gerek geçmişten gelen, gerekse dönemsel sorunları, is dünyası için rahatsızlık kaynağı oluşturuyordu.

Kısacası 70'li yılların başlarından itibaren belirli bir işadamı grubunun sosyoekonomik ve siyasal süreçlerde etkinliklerini arttırma ihtiyacı duymalarının en önemli nedenlerinden biri; Türkiye'de gelişen devlet ve işadamı ilişkilerinin doğurduğu hiyerarşik kurumlarda var olan temsil problemiyle ilgilidir. 1970'lerin giderek bir hegemonya krizine dönüşen ekonomik ve siyasal bunalım koşullarında, burjuvazinin siyasal ve ideolojik hegemonyasının yeniden kurulması ise öncelikli konulardan biriydi (Yalman, 2002: 19).

Diğer taraftan, 1971 öncesinde henüz etkin bir konumda bulunmayan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) dışında sermaye çevrelerinin tek örgütü, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) idi. Ancak, büyük işadamları TOBB içinde gerçek ekonomik güçleri oranında temsil olanağı bulamadıklarına inanıyorlardı. Dolayısıyla bu dönemde işadamları, hükümet kararları üzerinde daha tekil olacak ve ortak çıkarlarını eşgüdümlü biçimde savunacak bir örgüt gereksinimini benimsemişlerdi. Nitekim TÜSİAD kurulmadan önce büyük sanayiciler, devletin üyeliğini yürüttüğü sanayi odalarında kayıtlı üyelerdi. Oysa Odalarda çoğunluğu İstanbul'dan olan az sayıda büyük sanayiciler ile irili ufaklı çok sayıdaki küçük sanayiciler arasında çıkar çatışmaları bulunmaktaydı. Büyük sanayiciler içine kapanık, ekonomiden çok liberal ekonomi kıstaslarında çalışabiliyorlardı ve daha çok büyük iş alanlarını finanse edecek kredilerin ve düşük dövizdeki büyük payın arayışı içindeydiler. Çünkü onlar, dayanıklı tüketim mallarının üretimini yapıyorlardı ve bu yüzden de artan iş talebini destekleyebilecek gelir seviyelerini tercih ediyorlardı. Bu arada mallarını satmak için bağımlı buldukları iç pazarı düşük ücretler tehdit edebilirdi. Neticede Sanayi Odaları üyeleri olarak sanayiciler, TOBB'a bağlıydılar. Ne var ki TOBB, birliğe hâkim olan ticari çıkarı olanlara karşı büyük sanayicilerin taleplerini ifade edebilecekleri bir platform sağlayamıyordu. Belki daha da önemlisi Odalar, siyasal ve ekonomik kazanımlardaki aracı anahtar büyüsünü kaybetmişti. Bu koşullar altında ülkenin önde gelen iki sanayicilerinden biri olan Vehbi Koç, TÜSİAD'ı kurmak için öncülük etmiş ve böylece, gelişmiş batı dünyasında çoktan elde edilmiş sanayileşme ve yaşam standartlarını Türkiye'nin de yakalamasına katkıda bulunacağı ümit edilmişti (Arat, 1991: 137).

Yukarıda çeşitli boyutları ile belirtilmeye çalışıldığı gibi, TÜSİAD'ın kurulmasında birbirine paralel bir dizi gelişmenin rol oynadığını görmekteyiz. Buna göre, korumacı ekonomi politikalarının ve Türk burjuvazisinin kurulmasına yönelik siyasal merkez kararlılığından gelen ve zamanla ticari çıkarlardan ve küçük üretici gruplardan ayrıışmış, devlet eliyle oluşturulmuş Oda örgütlerinde yeterince temsil edilemeyen, gelişmiş bölgelerde faaliyet yürüten az sayıdaki sanayicinin, TÜSİAD'ın kurulmasında rol oynadıklarını söyleyebiliriz. Söz konusu bu insanlar, 70'li yılların baında toplumsal gruplar arasında görülen kutuplaşma eğiliminden, bu kutuplaşmanın işadamlarının

aleyhine bir söylemle gelişme göstermesinden, bürokratik akışkanlıktan ve siyasal merkezin istikrarsızlığından derin endişe duyuyorlardı. Bu nedenle, bir yandan toplumsal imajlarını güçlendirmek, diğer yandan da sınıfsal beklentileri doğrultusunda bağımsız hareket edebilme isteği içindeydiler. Neticede bu istek doğrultusunda TÜSİAD'ın kurulma fikri gündeme gelmiş; 12 Mart 1971 müdahalesi de bu arayışları hızlandırmış ve sonuçta 2 Nisan 1971 tarihinde iş dünyasında tanınmış 17 sanayicinin katılımıyla kurucular protokolü imzalanan TÜSİAD, 20 Mayıs 1971 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla resmen kurulmuştur (TÜSİAD Tanıtım Broşürü, 2001). Protokolde; *“Anayasamızın öngördüğü karma ekonomi prensiplerine ve Atatürk ilkelerine uygun olarak, sanayi ve hizmet alanlarında çalışan meslek ve işadamlarının bilgi, tecrübe ve faaliyetlerini ahenkleştirerek değerlendirmek suretiyle; Türkiye'nin demokratik ve planlı yollarla kalkınmasına ve Batı uygarlık seviyesine çıkarılmasına yardımcı olmak amacıyla”* bir dernek kurulmasına karar verildiği belirtiliyor ve derneğin devamlılığını sağlamak ve görevlerini yürütmek üzere gerekli mali yardımların, mutabık kalınacak esaslar dâhilinde, müştereken yerine getirileceği söyleniyordu. 1996 yılında TÜSİAD tarafından yayınlanan bir broşürde, Derneğin kurulduğu o günler şu şekilde anlatılmaktadır; *“1970'li yılların başı... Türkiye'de devletçi politika ve uygulamalar ilericilik olarak kabul görüyor. Serbest piyasa ekonomisi kavramı yüksek sesle telaffuz edilemiyor”* (Çeyrek Asrın Ardından TÜSİAD, 1996). Buna göre TÜSİAD, bu günlerin bir ürünü olarak doğmuştur.

Kuruluşunun hemen ardından TÜSİAD, hızlı bir şekilde 1972 ve 1973 yıllarında düzenlenen iş-hükümet konferans serilerinde, özel sektörün gayri resmi üçüncü temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle Bianchi'ye göre (1984: 268- 269) TÜSİAD; sosyal adalet ve halk refahına daha büyük ölçüde ilgi göstermede, özel sermaye birikiminin ivme kazanmasını teşvik etmek amacıyla, hazır olan alternatif önerilerin bir programını sunmak ve yeni gelişimsel stratejinin genel kritiklerini açıklamak için bu fırsatları iyi kullanmıştır. Ayrıca TÜSİAD'ın ticari bankacılık ve tarımsal çıkarların ederlerini kontrol eden sanayicilerdeki finans sermayesinin hızlı birikimini ilerletme arzusu, o'nu net bir biçimde çok fonksiyonlu olan TOBB'dan ayırmıştır.

Nitekim, siyaset üzerindeki en önemli etkisini önemli kaos ortamının yaşandığı 1970'lerin sonunda gerçekleştiren TÜSİAD, bu dönemde siyaset üzerinde etkili olabilmek için uygulanan politikalardan memnun olmadıklarını, gazetelerde reklam kampanyaları düzenleyerek kamuoyunun dikkatine sunmuşlardır. Bu durum Heper'e göre (1991b:18), özellikle King tarafından sistemleştirilen, bireylerin gönüllü olarak oluşturdukları organize grupların hükümetle yakın ilişkiye girebilmek için, kendi durumlarını duyurabilmek amacıyla kampanya türü faaliyetlere yöneldiklerine dair teoriyi doğrulamaktadır. Bu dönemde TÜSİAD'ın gazetelere verdiği ilanlar, Kalaycıoğlu'na göre ise (1991: 86), girişimci sınıfın hükümetin uyguladığı ekonomik politikaları pek sempatik ve tatmin edici bulmamalarının bir sonucudur. Sonuçta derneğin 15 Mayıs 1979'da gazetelerde başlattığı ilan kampanyası, dönemin Bülent Ecevit Hükümeti'nin yıpranmasında önemli rol oynamış ve (Boratav, 1995:72) bu dönemde yaşanan ekonomik kriz, beraberinde siyasi krizi de doğurmuştur. Böylece TÜSİAD, kuruluşundan beri en önemli hareketini bu dönemde gerçekleştirmiş ve dört hafta boyunca (Mayıs-Haziran 1979 tarihleri arasında) yedi gazetede yaklaşık dört sayfa ilanlar yayınlamıştır. *“Gerçekçi çıkış, Devlet bekliyor”, “Açlığı paylasın ya da zenginliği sağlayın”, “Refah ve özgürlük düşmanları “* gibi

sloganların kullanıldığı ilanda, gayet etkili bir şekilde sorunlar sıralanmış, çözüm önerileri getirilmiştir. Serbest girişimin teşvik edilmesinin gerekliliği, devlete sınır konulması, kontrollü kalkınmanın sağlanması, ekonominin liberalleşmesi, devlet girişimlerinin etkili hale getirilmesi, vergi reformunun yapılması, daha az para basılması ve en önemlisi de ticari girişimciliğe saygı duyulmasının gerekliliği, çok net bir şekilde dile getirilmiştir (Arat, 1991: 140). Neticede burjuvazinin siyasal mücadele içindeki rolünün giderek daha da belirginleşmesi, 1971’de TÜSİAD’ın kurulmasından sonra daha da hız kazanmıştır (Yalman, 2002: 18). 1990’lı yıllarda ise sivil toplum modasına ayak uyduran TÜSİAD, asli fonksiyonu olan ve bünyesinde bir araya getirdiği elit iş adamları ve sanayicilerin çıkarlarını koruma ve kollamanın dışında; “sivil toplumun sorumlu bir sivil teşkilatı” havasına da bürünmüştür (Bali, 1998: 32).

Buraya kadar yer verilen konularda; bir baskı grubu olarak kabul edilen TÜSİAD’ın, öncelikle baskı grubu kategorisine dâhil edilmesi gerekliliği, kavram ana hatlarıyla ele alınarak ortaya konulmuştur. Ardından TÜSİAD’ın kuruluşuna, bunun tarihi arka planına ve kuruluşuna etki eden siyasi ve ekonomik faktörlere genel hatlarıyla yer verilmiştir. Aşağıda TÜSİAD’ın ekonomik temelli bir politika üzerinden siyasi alana nasıl müdahale ettiği ve daha da önemlisi siyasi iktidarın bir parçası olmaya yönelik ne tür söylem ve eylemlerde bulunduğu incelenmektedir. Böylece, konunun teorik zeminini oluşturan kuramsal gerçeklerin, pratiğe yansımaları görmek, çalışmanın geçerliliğini de sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

TÜSİAD’ın Siyasi Gündeme Yönelik Müdahalesinin Yazılı Basın Üzerinden Analizi

Bu bölümde, baskı gruplarının hükümetlerin genel politikalarında son derece etkili örgütlenmeler olduğu temel varsayımı, TÜSİAD’ın 2002 yılı Türk siyasi hayatındaki yeri ve rolü üzerinden ortaya konulacaktır. Söz konusu tarihte ülkenin en önemli iki maddesi AB Uyum Yasası ve erken seçim tartışmalarıdır. Burada erken seçim tartışmaları üzerinde durulmaktadır. Buna göre, Hürriyet, Radikal, Vakıf ve Evrensel gazeteleri üzerinden yapılacak incelemede TÜSİAD’ın siyasi tavrı, açıklamalarının gazetelerde yer alan ve tırnak içinde doğrudan aktarılan söylemleri üzerinden anlamlandırılacaktır³. Diğer taraftan, söz konusu gazetelerin TÜSİAD’a ve siyasi gündeme ilişkin müdahalelerine yaklaşımları ise haberlerin içeriğinden geçerek gösterilmeye çalışılacaktır. Bunun için de inceleme; “*TÜSİAD ve Siyaset İlişkisi*”, “*TÜSİAD’ın Erken Seçim Tartışmalarına İlişkin Müdahalesi*”, “*TÜSİAD’ın Siyasalere ve Siyasi Partilere Önerileri*” ve “*3 Kasım 2002 Seçim Sonuçlarına İlişkin TÜSİAD Yorumu*” kategorileri altında gerçekleştirilecektir.

TÜSİAD ve Siyaset İlişkisi

Baskı gruplarıyla ilgili kuramsal bilgilerin yer aldığı bölümde, hatırlanacağı üzere herhangi bir baskı grubunun bir siyasi partinin yapılanmasına ya da işleyişine doğrudan müdahale edemeyeceğinden bahsedilmişti. Başka bir deyişle baskı grubu siyaset ilişkisi ebetteki olağan bir durumdur. Ancak bu ilişki karşılıklı menfaat ilişkisinin dışına çıkarak,

3 Çözümlemede TÜSİAD’ın ve gazetelerin kendi ifadeleri aslına müdahale edilmeden tırnak içinde italik olarak belirtilmektedir.

birbirinin alanına müdahale boyutuna taşınırsa sorun ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, siyasetle ve siyasilerle doğrudan bir ilişkisi olmadığını öne süren TÜSİAD'ın, araştırmanın yapıldığı dönemde (2002) siyasi alanda boy gösteren yeni oluşumlarla daha yakın ilişkilerine tanık olunmaktadır. Örneğin, TÜSİAD'ın üst düzey yöneticilerinin Mehmet Ali Bayar ile yaptığı görüşme (2 Mayıs 2002), kamuoyunda ve hükümet çevrelerinde “TÜSİAD'ın yeni siyasi adayı Bayar” olarak yorumlanmıştı. Her ne kadar Özilhan⁴, Bayar ile görüşmüş olmalarının ona destek anlamı taşımadığını söylese de, (Hürriyet, 2 Mayıs 2002:9) görüşmenin TÜSİAD üyesi Cem Duna'nın evinde gerçekleşmiş olması, kuşkuları bu yöne çekmişti. Görüşmeye ilişkin olarak “...bir dost toplantısıydı. Bize görüşlerini anlattı. Programını ortaya koyması lazım, İş âlemi buna göre değerlendirecek” şeklinde açıklama yapan Özilhan, aslında bir yerde çelişkili konuşarak olayın tamamen de dışında olmadıklarını ima etmektedir. Nitekim ilk önce görüşmeyi “dost toplantısı” olarak değerlendirmekte, ardından programa göre karar vereceklerini söylemektedir.

Araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde siyasi gündeme ilişkin AB üyeliğinin yanında en önemli konu, hiç şüphesiz ki erken seçim tartışmalarıydı. Bu anlamda TÜSİAD'ın siyasilerle ve siyasi partilerle olan yakın ilişkisi, erken seçimde karar kılınmasıyla birlikte daha da artmıştır. Bu kez de siyasi partilerin seçim öncesi parti programlarını ve ülkeye yönelik politikalarını öğrenmek üzere harekete geçen TÜSİAD'ın, bu konudaki önceliği ise hiç şüphesiz ki AB üyeliğiydi. Bu dosyayla, daha doğrusu “AB şartıyla” destek turlarına başlayan TÜSİAD'ın, ilk görüşmeyi yeni bir oluşum olan AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile gerçekleştirmesi de, TÜSİAD'ın yeni oluşumlara öncelik vermesi adına bir o kadar önemliydi. Aslında o ana kadar iş basında olan mevcut siyasilerin yarattığı kaosun ardından daha çoğulcu yaklaşımlarla gündeme gelen AKP'nin, TÜSİAD'ın da dikkatini çekmesi doğal bir durumdu.

AKP kurmaylarıyla yaptığı görüşmede son siyasi istikrarsızlığın gündeme gelmesiyle makroekonomik dengelerde bir bozukluk olduğunun görüldüğünü ifade eden Özilhan, “...Ama bunlar çok kısa bir zaman dilimi içerisinde düzelebilir. Yeter ki bu siyasi istikrarsızlık ortadan kalksın ve güven gelsin. Dolayısıyla AB'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'yle ilgili maddelerinin geçmesi muhakkak bu güveni artıracaktır. Bunlar yapıldığı takdirde, siyasi parti ve seçim sistemiyle ilgili çalışmalar tamamlandığı takdirde, Kasım ayı içinde yapılacak bir seçime bizim bir itirazımız olmaz” şeklinde konuşmaktadır (Radikal, 9 Temmuz 2002: 13).

Yukarıda da görüldüğü üzere, ilk kez açıkça erken seçim şartlarını açıklayan TÜSİAD, siyasiler için desteklerinin ne denli önemli olduğunun da bilinciyle hareket etmekte ve onlara çok rahat bir şekilde AB programından ayrılmamayı şart koşmaktadır. Diğer yandan, önceki açıklamalarında erken seçimin bozuk olan ekonomiye ekstra bir yük daha getireceğini savunan ve bunun bile bir erken seçim yapılmamasına gerekçe olduğunu belirten Özilhan'a, gazeteciler tarafından yöneltilen “erken seçimin ekonomiye yeni bir yük getirip getirmeyeceğine” ilişkin soru, aslında TÜSİAD'ın çelişkili tavrını ortaya koymaya yöneliktir. Zira bir sonraki bölümde daha ayrıntılı inceleneceği üzere, TÜSİAD ilk başlarda AB üyeliğine zarar verir düşüncesiyle erken seçime karşı çıkmaktaydı. Ancak Özilhan, bu yöndeki soruları da kendi lehine çevirerek, siyasi istikrarsızlığın böyle devam

⁴ 2002 yılında TÜSİAD'ın başkanı Tuncay Özilhan idi.

ettiği müddetçe ekonomiye zaten bir yük getirdiğini belirtmekte ve “... son iki ayda neler geldiğini gördük. Neticede bunun hesabını yaptığımız zaman belki bir iki ay daha çekeriz ama hiç olmazsa önümüz çözülebilecek yapıya gelir” şeklinde konuşmaktadır (Hürriyet, 9 Temmuz 2002:8). Böylece erken seçim konusundaki tavır değişikliklerine gerekçeli açıklama yapan Özilhan, bir yerde TÜSİAD’ın zamana ve konuma uygun hareket ettiğini kastetmektedir.

Dikkat edilirse, incelenen haberlerde TÜSİAD’ın iddia edilen aksine, siyasetin tam da ortasında yer aldığı görülmektedir. Aslında kamuoyu, TÜSİAD’ın bu pozisyona Kemal Derviş’in Türkiye’ye getirilmesi sırasında daha önceden de tanık olmuştu. Öyle ki, araştırmanın geçerli olduğu dönemde de TÜSİAD çok net ifadelerle seçimlerden sonra Derviş’in durumuna ilişkin isteklerini ortaya koymuştur. Özellikle de Derviş’in seçim sonrası kurulacak hükümette ekonominin başında olmayacağı yönündeki görüşler üzerine açıklama yapan Özilhan, bu kez ülkedeki iş dünyasını da kastederek çoğul konuşmakta ve “...piyasalar ve iş dünyası Kemal Bey’in siyasete girmeme ihtimaline karşı reaksiyon verdi. Piyasalar ve iş dünyası Kemal Bey’in siyasette önemli bir aktör olarak kalmasını istiyor. İş âlemi olarak Türkiye’nin programını kazasız belasız yürütmesi açısından, bundan sonraki ekonomi yönetiminde de yer almasını ve ekonominin direksiyonunda olmasını istiyoruz...” demektedir. Burada önemli olan konu, TÜSİAD’ın açıkça siyasi tercihini belirtmesi ve doğrudan siyasete müdahil olmasıdır. Özellikle de Derviş’in Merkez-sol’da birleşme çabalarını desteklediklerini söyleyen Özilhan, buna ilişkin olarak ise, “...doğru olan, iktidarın merkezi sol veya merkezi sağda olması, merkeze yakın güçlerde olmasıdır. Uçlar temsil edilecektir ama iktidar olmamalıdır...” şeklinde konuşarak, TÜSİAD’ın siyasi tercihini açıkça ortaya koymaktadır (Hürriyet, 17 Ağustos 2002:9).

TÜSİAD’ın siyasetle ve siyasilerle olan ilişkisini bu şekilde özetledikten sonra, aşağıda gazetelerin bu ilişkileri nasıl değerlendirdikleri ele alınmaktadır.

TÜSİAD’ın M. Ali Bayar ile yaptığı görüşmeyi Hürriyet; “*İş Dünyası: Bayar ‘Saman alevi’ değil*” (2 Mayıs 2002:1) başlığıyla sunmaktadır. Görüşme aslında birkaç önemli iş adamı arasında geçmiş olmasına rağmen, dikkat edilirse Hürriyet bunu başlığa taşıdığı ifadeyle bütün iş dünyasına meletmektedir. Bu da gösteriyor ki Hürriyet için TÜSİAD tek başına bütün iş dünyasını temsil etmektedir. Diğer taraftan, haberde ortaya konulan ilişki TÜSİAD lehine olumlu ve güçlü ifadelerle aktarılmakta, böylece Hürriyet, TÜSİAD’ın siyasetle olan bire bir ilişkisini eleştirmek yerine, olağan bir durum olarak sunmaktadır.

Vakit ise ideolojik tavrına paralel şekilde; “*İHL düşmanları aynı çatı altında*” (2 Mayıs 2002: 8) başlığıyla olayı yorumlamaktadır. Haberde; “*bilindiği gibi...*” şeklinde bir girişle, Özilhan ve Boyner’in başında bulunduğu TÜSİAD’ın, zamanında İmam Hatip Liseleri’nin kapatılması ve İHL’lere kız öğrenci alınmaması yolunda raporlar hazırladıkları bir kez daha hatırlatılmaktadır. Dolayısıyla Vakit, Cem Duna’nın evinde yapılan görüşmeyi siyasi bir yakınlıktan ziyade, ideolojik bir tarzda değerlendirmektedir. Bu ise Vakit’in konu her ne olursa olsun, TÜSİAD’a her zaman eleştirel baktığını göstermektedir.

TÜSİAD’ın AKP ile yaptığı seçim öncesi görüşmeyi ise, “*TÜSİAD: AB ödevini yapın seçime itiraz etmeyiz*” (9 Temmuz 2002: 8) başlığıyla sunan Hürriyet’te, Kasım

ayında erken seçime gidilmesi konusunda ısrar eden AKP'ye, TÜSİAD'dan şartlı desteğin geldiği kaydedilmektedir. Ayrıca Hürriyet, Erdoğan ile Özalhan'ın AB, ekonomik program ve seçim yasası gibi konularda da uzlaştıklarını ön plana çıkartmaktadır. Başlıkta kullandığı ifadeyle söz konusu görüşmede TÜSİAD'ın daha üstün pozisyonda olduğunu gösteren Hürriyet, aslında bir yerde TÜSİAD-siyaset ilişkisini de olumlamaktadır. Diğer taraftan, başlıkta kullanılan "ödev" kelimesiyle de, sanki TÜSİAD bir öğretmen, bir eğitimci, siyasiler ise TÜSİAD karşısında tıpkı birer öğrenci gibi direktif almaya müsait unsurlar olarak sunulmaktadır.

Konunun girişinde siyasi partiler için baskı gruplarının son derece önemli güç odakları olduğundan bahsedilmişti. Özellikle de seçim dönemlerinde en büyük yaptırımlarını uygulayan baskı grupları için destek vaadi ile partileri ikna etmek, bu dönemde daha kolaydır. Yukarıda da görüldüğü üzere siyasi partiler tıpkı birer öğrenci gibi TÜSİAD'ın karşısına ödevleriyle yani politikalarıyla çıkmışlar ve seçimlerde destek talebini AB dosyası üzerinden almaya çalışmışlardır. Buna göre Radikal; "*TÜSİAD: yasalar çıksın tarih önemli değil*" (9 Temmuz 2002: 13) başlığıyla sunduğu haberde, TÜSİAD'ın siyasiler karşısındaki gücünü bir kez daha ortaya koymaktadır. Haber kısa yer almasına rağmen, gazetenin tavrından da anlaşılıyor ki, TÜSİAD siyasilerden daha önemli ve güçlü pozisyonundadır.

"*TÜSİAD, turlarına Tayyip'le başladı*" başlığıyla haberi sunan Vakit ise, "*Anasol-M hükümetinden umudunu yitiren patronlar kulübü TÜSİAD, muhalefeti yanına çekmek için başlattığı girişimin ilk adımını AKP kurmayları ile gerçekleştirdi*" cümlesiyle (9 Temmuz 2002: 1-10) görüşme teklifinin TÜSİAD'dan geldiği vurgulanmakta ve Özalhan'ın, Erdoğan ile görüşlerinin birleştiğini memnuniyetle gördüklerini de belirttiği kaydedilmektedir. Görüşmeye ilişkin fazla bir yorum yapılmamasına rağmen, Vakit, Hürriyet ve Radikal'in tersine AKP'yi TÜSİAD karşısında daha üstün göstermekte ve diğerlerinin aksine TÜSİAD'ın, AKP'nin AB başta olmak üzere pek çok konuda desteğine ihtiyacı olduğunu ortaya koymaktadır.

TÜSİAD'ın Kemal Derviş'in siyasi geleceğine ilişkin görüş ve talepleri ise yalnızca Hürriyet'te yer almakta ve o da yorumsuz aktarılmaktadır. Ancak Hürriyet'in tıpkı kendi isteğiymiş gibi de sunduğu "*4 Kasım'da ekonominin basında Derviş olmalı*" (17 Ağustos 2002: 9) başlığı, TÜSİAD ile bu konuda aynı görüşü paylaştıklarını göstermektedir.

TÜSİAD'ın Erken Seçim Tartışmalarına İlişkin Müdahalesi

Ulusal ve uluslararası açıdan Türkiye adına önemli gelişmelerin yaşandığı 2002 yılı, iç politikada özellikle Başbakan Ecevit'in sağlık sorunlarıyla gündeme gelen erken seçim tartışmalarının yaşandığı ve sonuçta da seçimin gerçekleştirildiği bir yıl olmuştur. Daha önce de bahsedildiği üzere, AB üyeliğini ve Kopenhag Siyasal Kriterleri'nin gerçekleştirilmesini engeller düşüncesiyle TÜSİAD, hükümetin icraatlarını onaylamamasına ve gidişattan da pek memnun olmamasına rağmen, yine de ilk başlarda erken seçim taraftarı değildi. Bu bağlamda bir erken seçimin ülkede yalnızca siyasi yapıyı değil, ekonomik yapıyı da sarsacağını savunan Özalhan, kamuoyu için hassas bir konu olan 2001 krizini hatırlatarak, yeni bir krizin ülkeyi Arjantin'e benzeteceğini söylemekte ve erken seçimle Türkiye'nin en az 6 ay kaybedeceğini vurgulamaktadır (Hürriyet, 17 Mayıs 2002:8; Radikal, 17 Mayıs 2002: 16).

Türkiye'nin AB takvimini ve yükümlülüklerini kastederek böyle bir programın ortasında erken seçimi konuşmanın istikrarı bozacağını savunan Özlhan, "... erken seçim, muhakkak seçim ekonomisini getirecektir. Seçim ekonomisi, oturtulmaya çalışılan dengeleri bozacak, çekilen sıkıntılar boşa gidecektir. Dolayısıyla da bir daha insanları nasıl ikna ederiz tereddüdüm var" (Hürriyet, 17 Mayıs 2002:8; Radikal, 17 Mayıs 2002:16) diyerek, erken seçime neden karşı olduklarını özellikle de ekonomik gerekçelerle açıklamaktadır. Bu nedenle TÜSİAD, AB üyeliğinin tehlikeye girmemesi için her ne kadar hükümetten memnun olmasa da, erken seçim tartışmalarına karşı çıkmakta ve erken seçim taraftarlarını da bu yönde ikna etmeye çalışmaktadır.

Türkiye'nin iç ve dış politikalarına ilişkin yaptığı eleştirileri 90'lı yıllardan beri "sorumlu bir sivil toplum örgütü" olma adına daima proje ve raporlarla destekleyen TÜSİAD'ı benzer örgütlerden de en çok bu yönü ayırt etmektedir. Üstelik burada önemli olan nokta, TÜSİAD'ın çoğu teorilerinin lafta kalmadığı, er ya da geç uygulamaya geçirilmiş olmasıdır. Bu nedenle sadece ekonomiye yön vermeye çalışmayan TÜSİAD, özellikle de 2002 yılında siyasi yapının da işleyişinde etkili olmuştur. Özellikle de karşı çıktığı erken seçim tartışmalarında, "vekalet sistemi"ni öneren ve Ecevit'in sağlık sorunlarının geçici olduğunu savunan TÜSİAD, "...Bugün, Sayın Başbakan'ın sağlık durumunun bir süre daha dinlenmesini gerektirdiği ortaya çıkmıştır. Bu süre içinde, uzun zamandan beri uzlaşma içinde hükümeti sürdüren koalisyon partilerine mensup Başbakan yardımcılarının devlet işlerini aynı uyum içinde sürdürmeye devam etmeleri ve Başbakanlığa vekâlet mekanizmasının bir an önce işletilmesi, AB basta olmak üzere yurtdışı ilişkilerimizde istikrarın devamının sağlanması ve Türkiye'nin bu süreci zarar görmeden atlama açısından en doğrusu olacaktır" (Hürriyet, 18 Mayıs 2002:8; Radikal, 18 Mayıs 2002:9) şeklinde görüş bildirmektedir. Açıklamadan da anlaşılacağı üzere, TÜSİAD'a göre ülkede siyasi istikrarın bozulması, başta ekonomi olmak üzere pek çok programın aksamasına ve AB'ye uyum paketinin ertelenmesine neden olacağı için, TÜSİAD erken seçim yerine başka çözümler sunmaktadır.

Bu yönde siyasilere daha akılcı davranmaları yönünde seslenen Özlhan, Türkiye'nin çok hassas iç ve dış dengeler üzerinde oturduğunu, burada yapılması gerekenin sağduyu ve sorumluluk içinde devlet işlerinin kesintisiz sürmesini sağlamak olduğunu vurgulamaktadır (Hürriyet, 22 Mayıs 2002:8; Radikal, 22 Mayıs 2002:1-13). Üstelik seçim sistemi ve siyasi partiler yasası değişmeden, erken seçimi konuşmanın sırası olmadığını da belirten Özlhan, bu konuların ancak seçim atmosferine girmeden ele alınabileceğini ve yeni bir seçimden önce de mutlaka sonuçlandırılmış olması gerektiğini, aksi halde seçimin ülkeye yarar yerine zarar getireceğini savunmaktadır.

Kısacası Ecevit'in sağlık sorunları üzerine baş gösteren böyle bir durumda herkesi sorumlu ve sağduyulu davranmaya çağırın Özlhan, daha önceki açıklamalarında da en önemli konu olan gençleri ön plana çıkartarak ve AB hedefini işaret ederek, "... çocuklarımızın Türkiye'sini koruyabilmemiz için önümüzü açmalarını, ülkeyi gerçek gündemine kavuşturmalarını talep ediyoruz" (Radikal, 22 Mayıs 2002: 1-13) şeklinde bir söylemle, aslında gerçek gündemlerinin yalnızca AB olduğunu ortaya koymaktadır.

Buraya kadar ele alınan erken seçim ve Ecevit'e karşı sergiledikleri olumlu tavırları konusunda çoğu çevrelerce eleştirilen ve söz konusu tavırları sürekli olarak 1979 yılıyla

kıyaslanan TÜSİAD, Ecevit'in sağlık durumuyla ilgili olarak "...çekileceği kanaatinde değilim. Çekilmesi kanaatinde de değilim" (Radikal, 22 Mayıs 2002:1-13; Hürriyet, 22 Mayıs 2002:8) yönünde net bir görüş bildirmekte ve beklenenin aksine Ecevit'e "çekil git" mesajını vermemektedir.

Çünkü TÜSİAD, daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye'nin içinde bulunduğu dönemi (Kopenhag Zirvesi), soğukkanlılıkla ve istikrarı bozmadan geçirmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle hükümet ortakları da dâhil pek çok kesimden Ecevit'le ilgili "çekilmesi" gerektiği yorumları yapılırken, TÜSİAD'ın ısrarla erken seçimin yarar değil zarar getireceğini söylemesi ve "vekalet"te ısrar etmesi, siyasi çevrelerde ağır eleştirilere neden olmuştur. Bu tavrını Türkiye'nin AB üyeliğinin zarar görmemesi adına savunan TÜSİAD, ne var ki zaman ilerledikçe AB yolunda hala somut ilerlemelerin kaydedilememesi ve siyasi kaosun gittikçe artması üzerine, bu kez farklı bir çözüm önererek DSP'ye seslenmekte ve Ecevit'in onursal başkan yapılmasını istemektedir.

TÜSİAD'ın Ecevit'e karşı sergilediği bu tavır değişikliğini "*Başbakanımızın ülkeye önemli hizmetleri oldu. Ancak, bundan sonraki aşamada Başbakanımızın sıhhatinin fırsat vermeyeceği kanaatindeyim... DSP'nin bir genel kurultay'a gitmesi gerekir. Ecevit, Şeref Divanı Başkanı seçilir ve kendi başkanını belirler. Dolayısıyla orada hükümet yeniden oluşur, şekillenir*" (Hürriyet, 3 Haziran 2002: 13, Radikal; 3 Haziran 2002:1-7) tarzında bir yaklaşımla haklılaştırmaya çalışan Özilhan, dikkat edilirse yine "öneri" şeklinde siyasi gidişe kendilerince yön vermeye çalışmakta, daha doğrusu siyasete müdahil olmaya devam etmektedir.

Diğer taraftan, erken seçim konusundaki daha önceki açıklamalarıyla şimdiki açıklamalarının kıyaslanarak, kendilerine yöneltilebilecek "tutarsız" şeklindeki eleştirileri önlemek için de, söz konusu isteklerinin gerekçesinin ardında Türkiye'nin AB'ye üyeliği olduğunu belirten Özilhan, Türkiye'nin içinde bulunduğu dönem itibarıyla AB, Kıbrıs ve ekonomik istikrar konularında çok önemli kararlar alma aşamasında olduğunu vurgulamaktadır. "*Türkiye'nin yurtdışı itibarını zor kurduk onu kaybetmeye başlıyoruz. Böyle bir aşamada çok önemli bir karar verilip Türkiye'nin önünün açılması gerekiyor. Başbakanımız iki saat oturamıyor. Gerçeği görmemiz lazım. Neticede 65 milyonun kaderi var burada...*" (Hürriyet, 3 Haziran 2002: 13) şeklinde konuşarak, bu kez de TÜSİAD'ın erken seçim talebini dile getirmektedir.

Alıntılardan da anlaşılacağı üzere TÜSİAD, Ecevit'in "çekilmesi" yönünde siyasilerin aksine gerekçeli açıklama yaparak, kamuoyunun desteğini kaybetmemeye çalışmaktadır. Diğer taraftan, konunun en başından beri daima "sağduyulu" bir tavır sergilediklerini, AB üyeliğinin dolayısıyla da ülkenin geleceğinin tehlikeye girdiğini gördükleri için erken seçim yönünde bir karar aldıklarını da kamuoyuna onaylatmak istemektedirler.

Ancak, şu ana kadar siyasi alanda yaşanan gelişmelere yönelik olarak daha ılımlı ve uzlaşmacı bir tavır sergileyen ve siyasilere genellikle "öneri" niteliğinde isteklerde bulunan TÜSİAD'ın, erken seçim kararının alınmasına rağmen, ülkede hâlâ siyasi kaosun devam etmesi üzerine, eleştirel üslubunu iyice artırdığını görmekteyiz. Nitekim Mardin'de, Mardin Sanayici ve İşadamları Derneği'nin ev sahipliğinde düzenlenen

SİAD Başkanlar Kurulu Toplantısı'nda, siyasetin iyice bozulduğunu dile getiren Özilhan, Türkiye'nin artık seçim platformuna girdiğini, TÜSİAD olarak kendilerinin de seçimlerin zamanında yapılması yönünde görüşleri olduğunu belirterek, seçimlerin gecikmesi ya da ertelenmesinin Türk ekonomisindeki belirsizliklerin iyice artmasına neden olacağını kaydetmektedir (Hürriyet, 13 Eylül 2002:9).

Diğer taraftan, seçimlerin ertelenmesinin daha çok AB ile olan ilişkileri sekteye uğratacağını ileri süren Özilhan, siyasi gündeme yönelik olarak ise “*asgari ahlâkın yanından bile geçmiyoruz*” (Vakit, 14 Eylül 2002:1-10; Hürriyet, 14 Eylül 2002: 11) değerlendirmesinde bulunarak, siyasileri bir yerde etiksiz davranmakla itham etmektedir.

Esasında önceleri erken seçim istemiyle gündeme gelen siyasilerin, ardından da seçimlerin ertelenmesi yönünde karar değiştirmeleri üzerine eleştirilerini sertleştiren Özilhan, özellikle de hükümet ortaklarını kastederek,

“...seçim hesapları uğruna artık alıştığımız ama kabullenemediğimiz ve bu şekilde sürmesini istemediğimiz sorumsuzluk örneklerini bize büyük bir pişkinlikle sunmaya devam ediyorlar. Biri Türkiye'nin AB'ye bu kadar yaklaştığı bir noktada kendisini kurtarmak için Türkiye'yi yani çocuklarımızın geleceğini feda edebiliyor. Bir başkası hiçbir tutarlılık kaygısı olmadan bir gün seçimden yana, ertesi gün seçime karşı tavır alabiliyor. Bir diğeri ise iki ay için dahi olsa Başbakan olma arzusunun gizlemeye çalışarak her değişen oyunda kendine bir rol bulmaya çalışıyor. Her biri bir diğeri oyununu bozmak için yeni oyunlar sergiliyor. Milletvekili seçilemeyeceğini anlayanlar çareyi seçimi ertelemeye buluyorlar”

şeklinde yine siyasileri sorumsuz davranmakla suçlamaktadır (Hürriyet, 14 Eylül 2002: 11; Radikal, 14 Eylül 2002:1-15; Vakit, 14 Eylül 2002:1-10). Ne var ki, erken seçim konusunda ilk başlarda kendileri de olumsuz davranışlar sergileyen TÜSİAD, şimdi aynı davranışı gösteren siyasileri bu kez kamuoyu önünde “etiksiz”likle suçlamakta ve bu şekilde siyasilere yönelik baskısını devam ettirerek, hiçbir siyasi partinin vatandaşın isteklerine rağmen siyaset yapamayacağını, yapmaya kalkanın da er ya da geç siyaset sahnesinden silineceğini vurgulamaktadır (Vakit, 14 Eylül 2002:1-10; Hürriyet, 14 Eylül 2002:11). Ülkede yaşanan her türlü kaostan doğrudan AB üyeliğine etki edeceğini savunan ve bu nedenle de eleştirilerinin gerekçesini sürekli olarak AB'ye dayandıran Özilhan, yine aynı şekilde Mardin'de yapılan toplantıda da AB hedefini işaret ederek, “*AB'nin yılsonuna kadar Türkiye'ye bir tarih vermesi dış piyasalarda güven artırıcı bir unsur olacaktır*” demektedir.

Özetle erken seçim tartışmalarına en başından beri müdahil olan ve farkı dönemlerde değişik görüşler öne süren TÜSİAD'a elbette ki basın da farklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu nedenle aşağıda basının TÜSİAD'ın erken seçim konusundaki görüşlerine ve bu yöndeki müdahalelerine ilişkin yaklaşımları ele alınmaktadır.

Öncelikle TÜSİAD'ın 17 Mayıs tarihinde yaptığı açıklama, Hürriyet ve Radikal'de Özilhan'ın kendi ifadesi olan “*seçim en az 6 ay kaybettirir*” başlığıyla sunulmaktadır. Yine aynı şekilde her iki gazetede de habere ilişkin herhangi bir yorum yapılmazken, eleştirel bir tavır da sergilenmemektedir. Başka bir deyişle haber bu kez nötr bir kurguyla aktarılmaktadır.

TÜSİAD'ın Ecevit'in sağlık sorunlarıyla gündeme gelen ve çekilmesi yönündeki tartışmalara ilişkin görüşünü ise, Hürriyet yine TÜSİAD'ın baskı gücünü yansıtır

bir ifadeyle “*TÜSİAD: Vekâlet mekanizması işlesin*” (18 Mayıs 2002: 1-8) başlığıyla sunmaktadır. Haberde TÜSİAD'ın, Başbakan Ecevit'in rahatsızlığı üzerine hükümette yaşanan sorunların çözümü üzerine yazılı bir açıklama yapma gereği duyduğu belirtilmekte, diğer bir deyişle Hürriyet, yapılan açıklamayı kamuoyu nezdinde geçerli bir nedene bağlamakta ve böylelikle de TÜSİAD'ın eleştirilerini halkalaştırmaktadır. Haber yazılı açıklamadan oluştuğu için Hürriyet, başka herhangi bir yorumda bulunmamaktadır.

Radikal de yine aynı şekilde “*TÜSİAD: Vekâlet müessesesi işlesin*” (18 Mayıs 2002: 9) şeklinde açıklamayı destekleyici ve TÜSİAD'ın baskı gücünü onaylayıcı nitelikte başlık kullanmaktadır. Bunun haricinde herhangi bir yorum yapmayan Radikal, TÜSİAD'ın açıklamasını aynen sunmaktadır.

TÜSİAD'ın halâ erken seçim karşıtlığını ve Ecevit'e karşı takındığı olumlu tutumu devam ettirmesi üzerine, ilk kez eleştiride bulunan Hürriyet, tarihi bir hatırlatmayla, “*1979'da Ecevit'e 'git' demişlerdi*” (22 Mayıs 2002: 8) başlığıyla sunduğu haberde, TÜSİAD'ın bu kez Ecevit'in tedavisi süresince “vekâlet” mekanizmasının bir an önce işletilmesini ve Ecevit'in görevini sürdürmesini istediğini vurgulayarak, bir yerde TÜSİAD'ın çelişkili davrandığını göstermek istemektedir. Ardından Hürriyet, TÜSİAD'ın 16 yıl sonra 1995 yılında da yine siyasi partilere ilanla çağrıda bulunduğunu hatırlatmakta, TÜSİAD'ın bu ilanlarda iki sağ partinin üslup ve siyaset tarzlarını değiştirerek, Türkiye'nin sorunlarının üzerine gitmesini istediğini kaydetmektedir. Kısacası Hürriyet, TÜSİAD'ın önceki dönemlerde benzer olaylar üzerine sergilediği tavırla, bugünkü tavırlarının çeliştiğini kastederek, TÜSİAD'ın erken seçim istememesini eleştirmektedir. Daha doğrusu bu kez de Hürriyet TÜSİAD'a baskı yapmaktadır.

TÜSİAD'ın erken seçim istememesine yönelik bir diğer eleştiri de, Fatih Altaylı'nın Hürriyet'te yer alan “Teke Tek” adlı köşesinde, “*Seçimden korkulur mu?*” (20 Mayıs 2002: 21) başlıklı yazısında rastlanmaktadır. Tıpkı Hürriyet'in izlediği politikada olduğu gibi, Altaylı'nın da genelde övgüyle bahsettiği TÜSİAD, bu kez erken seçim konusunda yine gazetenin politikasına paralel bir şekilde eleştirilmektedir. Buna göre, TÜSİAD'ın ve iş dünyasının çeşitli temsilcilerinin “*seçim istemeyiz*” yönündeki açıklamalarını “*ibretle izliyorum*” şeklinde belirten Altaylı, özellikle de TÜSİAD'ın sürekli olarak “*seçim istemeyiz*” diye “*bağırıklarını*” söyleyerek, “ben dünyanın hiç bir ülkesinde seçimden bu kadar korkan bir is adamı grubu görmedim” şeklinde ifade kullanmaktadır. Altaylı, “*TÜSİAD'cı dostlarımız seçim istemeyiz korkusunun sonunda nereye varabileceğini tahmin edebiliyorlar mı? Edemiyorlarsa ben söyleyeyim*” şeklinde belirterek, “*eğer seçim olmasın sesleri daha da yükselirse, seçim olmaz ama ara rejim olur, birileri bastırır ekonomik olağanüstü hal ilan edilir ve seçimsiz bir dönem başlar*” diyerek (Hürriyet, 20 Mayıs 2002: 21), kamuoyunun en büyük çekincesi olan “darbe” olasılığını işaret etmektedir.

Radikal ise 1. sayfadan “*TÜSİAD: zor günler*”, 13. sayfadan “*sağduyulu davranın*” (22 Mayıs 2002) başlığıyla sunduğu haberde, Özilhan'ın açıklamalarına çok geniş yer ayırmaktadır. Hürriyet'in aksine Radikal, erken seçimi AB üyeliğini tehlikeye sokacağı için istemeyen TÜSİAD'ı desteklemektedir. Nitekim bu desteği haberin olumlu kurgusuna bakarak da anlamak mümkündür. Örneğin, “isteyen”, “ifade eden”, “açıklık

getiren” gibi, devamında yer alan açıklamaları haklı bir nedene bağlayan ifadelerle haber kurgulanmaktadır. Ayrıca gazetenin Özlhan’a görüşlerini her yönüyle açıklama fırsatı sunması da bu desteği ispat etmektedir. Diğer taraftan başlıktaki “sağduyulu davranın” ifadesi de, AB üyeliğini kastettiği için siyasilere ve kamuoyuna yönelik anlamlı bir mesaj taşımaktadır.

Diğer taraftan, Ecevit’e karşı başından beri çekilmemesi yönünde görüş bildiren TÜSİAD’ın, bu konudaki fikir değişikliğini “*TÜSİAD: Artık Ecevit’i onursal başkan yapın*” (3 Haziran 2002: 13) başlığıyla sunan Hürriyet, Özlhan’ın “ilginç” bir öneride bulunarak DSP’nin Genel Kurul’a gitmesini ve Başbakan Ecevit’i “Onursal Başkan” olarak seçmesini istediğini kaydetmektedir. Habere eleştirel tavırla böyle bir giriş yapan Hürriyet, haberin devamını ise olumlu ifadelerle sürdürmektedir.

Özlhan’ın kendi ifadelerinde Ecevit için doğrudan “gitsin” sözü yer almazken, Radikal “*TÜSİAD: Ecevit gitsin*” (3 Haziran 2002: 1-7) başlığıyla açıklamayı daha da keskinleştirmektedir. Çünkü AB üyeliğini desteklediğini açıkça gösteren Radikal, Ecevit’in buna engel oluşturduğunu düşünmüş olsa gerek, TÜSİAD gibi etkili bir grubu da kullanarak, bu yöndeki kendi düşüncesini daha da kuvvetlendirmektedir.

TÜSİAD’ın, Mardin’de Mardin Sanayici ve İşadamları Derneği’nin ev sahipliğinde düzenlenen SİAD Başkanlar Kurulu Toplantısı’nda yaptığı açıklamaları “*TÜSİAD: Siyaset çamurlaştı siyasetçi pişkinlik yapıyor*” (14 Eylül 2002) başlığıyla haberi sunan Hürriyet, Özlhan’ın siyasilere yönelik suçlamalarını güçlü ifadelerle desteklemektedir. Üstelik Hürriyet’in söz konusu habere iki gün üst üste yer vermesi de dikkat çekicidir. Radikal ise Özlhan’ın söz konusu açıklamalarındaki asıl hedefin MHP, DYP ve ANAP olduğunu söylemektedir. Diğer taraftan Radikal’in kullandığı başlıklar da oldukça çarpıcıdır. Şöyle ki, 1. sayfadan “*TÜSİAD’ın siyaset korkusu*”, devamı verilen sayfada da “*siyasetçiye dikkat uyarısı*” (14 Eylül 2002) başlıklarını kullanan Radikal, TÜSİAD’ın siyasilere yönelik bir sonraki hamlesini ya da tavrını meşrulaştırmaktadır. Nitekim herkesin bildiği üzere TÜSİAD’ın kimi uyarıları, pesinden ciddi yıkımları da beraberinde getirebilmektedir. Bu nedenle Radikal’in TÜSİAD’ın siyasilere yönelik suçlamalarını haklı bulduğunu söyleyebiliriz.

Vakit ise ilk defa TÜSİAD tarafından yapılan bir açıklamayı, ideolojik olarak başka yönere kaydırmadan, bağlamına uygun olarak eleştirmektedir. Buna göre, “*TÜSİAD: bıktık bu oyunlardan*” (14 Eylül 2002: 1-10) başlığıyla birinci sayfadan haberi duyuran Vakit, TÜSİAD’ın “*tutarsız*” olduğunu kastederek, “*önceleri iş başındaki hükümetin kurulmasını sağlayıp, sürekli destekleyicisi olan TÜSİAD’ın*”, artık söz konusu ortakları defterden sildiğini eleştirel bir üslupla belirtmektedir.

Yine Vakit TÜSİAD’a yönelik ağır eleştirisini sürdürerek, “*28 Şubat’taki misyonunu unutan TÜSİAD başkanının “Siyaset kurumunu bugünkünden daha da bulaşık bir çamurun içine çekmeye kimsenin hakkı yoktur*” (Vakit, 14 Eylül 2002:1-10) eleştirisinde bulunduğunu ve bunun aslında TÜSİAD gibi bir örgüt adına büyük bir çelişki oluşturduğunu söylemektedir.

Evrensel ise, “*TÜSİAD’dan piyasa uyarısı*” (14 Eylül 2002: 6) başlığıyla çok kısa değindiği haberde, Özlhan’ın sadece ekonomik durum için sarf ettiği kısa sözleri

eleştirmektedir. Söz konusu haberde TÜSİAD'a yönelik olarak sadece IMF ve AB noktasında eleştiride bulunan Evrensel, özellikle de TÜSİAD'ın IMF programına ısrarla devam edilmesi yönündeki istekleri üzerine eleştiride bulunmaktadır.

TÜSİAD'ın Siyasilere ve Siyasi Partilere Önerileri

Şu ana kadar hükümete ve siyasilere yönelik görüş ve eleştirilerini çeşitli vesilelerle yapılan toplantılarda dile getiren TÜSİAD, siyasi gündemin halâ netlik kazanamaması üzerine, yılın ikinci YİK toplantısını ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik sorunlar üzerine gerçekleştirmiştir. *“Popülizmi bayrak yapmayın. Olmayacak dualara “amin” demeye milleti zorlamayın. Temel sorunları ve bunların az çok herkes tarafından uygulanması gereken formülleri tartıştığınız, bu konuları seçim propagandası uğruna istismar ettiğiniz takdirde, Türkiye'nin sıkıntılarını asılamayacak şekilde büyütürsünüz ve tarih sizi asla affetmez”* (Hürriyet, 26 Eylül 2002:8; Radikal, 26 Eylül 2002:1-15) şeklinde uyarı mesajlarıyla yüklü bir konuşma gerçekleştiren TÜSİAD YİK Başkanı Muharrem Kayhan, seçim öncesi iktidar partileri dâhil muhalefet partilerine de son kez seslenmektedir. Konuşmasının devamında partiler üstü bir üslupla ülkenin içinde bulunduğu dönemde tüm siyasi partilerin dikkat etmesi gereken önemli konuları beş madde halinde sıralayan Kayhan, öneri olarak sunduğu bu maddeleri aslında “gereklilik” olarak işaret etmektedir. Söyle ki;

“-Türkiye'nin istikrarlı ve sürdürülebilir büyüme sürecine girmesi, IMF programının başarıyla uygulanmasına ve AB üyeliği yolunda mesafe almamızı sağlayacak adımların atılmasına bağlıdır.

-Türkiye çağdaş demokrasiyi tüm unsurlarıyla benimsemiş Müslüman ve laik bir ülke olarak batı dünyasındaki yerini perçinlemek zorundadır.

-Türkiye'nin etkin bir yönetime kavuşmasının önemini tüm siyasi partiler kavramalıdır ve bu konuda kamu reformları çok önemlidir.

-Türkiye, aktif dış politika konusunda çok dikkatli olmalıdır, çevresindeki olayların gelişmesine etki etmeye çalışmak, günlük ekmeğimizi ve huzurumuzu temin etmeye çalışmanın bir başka biçimidir.

-Seçim arifesinde gündeme gelen yasaklamaların, hukuka uygunluğu açısından değerlendirilmesi gerekiyor. Bugün geçerli olan hukuk, bu ve daha birçok konuda çağdaş demokrasi anlayışımızın gerisindedir ve değişmesi de zorunludur” (Hürriyet, 26 Eylül 2002:8).

Burada dikkati çeken nokta, siyasete yönelik olarak sıralanan maddelerden ziyade, TÜSİAD'ın siyasete yönelik bu maddeleri “dayatabilme” gücüdür. Hatırlanacağı üzere baskı gruplarının siyasilere yönelik en büyük yaptırımlarını seçim arifesinde gerçekleştirdiklerinden bahsedilmişti. Bu anlamda TÜSİAD da bu maddelerle aslında seçim öncesi tüm siyasi partilere “bunlara uyan partiyi destekleriz” mesajını vermektedir.

Kayhan'ın TÜSİAD adına siyasilere yönelik genel istekleri sıraladığı konuşmasının ardından, bu kez de siyasilerden “AB üyeliği”ne ilişkin TÜSİAD beklentilerini dile getiren Özlühan, bu yılki (2002) asıl hedefin AB ile üyelik müzakerelerinin başlatılması olması gerektiğini ancak, Türkiye'nin ilk 7 ayı hareketsiz, “hovardaca” harcadığını söyleyerek, AB üyeliğinin tüm kriterlerini yerine getirebilmek için yapılması gereken başka değişikliklerin de olduğunu belirtmektedir. Bu değişiklikleri ise Özlühan, İşkence ile Mücadele, Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu, DGM'ler dâhil olmak üzere yargının işlevselliğinin ve verimliliğinin artırılması, Milli Güvenlik Kurulu yasasının Anayasa değişikliğine uyumlu hale getirilmesi şeklinde ifade etmektedir (Hürriyet, 26 Eylül 2002:9).

Kısacası, hiçbir sivil örgütün siyaset üzerinde bu denli belirleyici olmadığı Türkiye’de, TÜSİAD’ın “sivil toplum örgütüyüz” misyonuyla yaptığı bütün bu çalışmalar hatta baskı ve uyarılar, söz konusu kavramın Türkiye’de algılanışı ve kullanılışı bakımından da büyük karmaşa yaratmaktadır. Aslında TÜSİAD’ın yaptığı bütün bu çalışmalar ve yukarıda dile getirdiği talepler, baskı grubu etkinliğinden başka bir şey değildir. Ne var ki “sivil toplum örgütü” adı belki de kamuoyunda daha “masum” ve “halka yakın” görülüyor olsa gerek, TÜSİAD kamuoyuna sürekli olarak baskı grubu olmadıklarını ve siyasetten uzak durdukları mesajını vermektedir. Ancak yapılan incelemeler bunun tam aksini ispatlamaktadır. Aşağıda basının TÜSİAD’ın dile getirdiği bu taleplere ilişkin farklı yaklaşımları incelenmektedir.

Hürriyet’te TÜSİAD’ın YİK toplantısında siyasilere yönelik dile getirdiği “isteklerin” yine keskin ifadelerle kurgulandığı görülmektedir. “*Tarih sizi asla AFFETMEZ*”, “*TÜSİAD: sözünde durmayan siyasetçi istemiyoruz*”, “*AB için sıra insan hakları ve yargıda*” gibi başlıklarla haberi sunan Hürriyet (26 Eylül 2002: 8), gerek habere verdiği geniş yer itibarıyla, gerekse kullandığı olumlu ifadelerle TÜSİAD’ı desteklediğini göstermektedir. Diğer yandan başlıkta yer alan “affetmez” kelimesinin büyük harfle yazılması da, haberin içeriğine daha çok dikkat çekmekte ve haberin içeriğini daha da kuvvetlendirmektedir.

Radikal (26 Eylül 2002: 1-15) ise “*TÜSİAD’da yenilik*”, “*TÜSİAD taktik değiştirdi*” başlığıyla verdiği haberde, Kayhan’ın ve Özilhan’ın açıklamaları kastedilerek, her seçim sonrası hükümetlere alınması gereken ekonomik ve siyasi önlemleri sunan TÜSİAD’ın, bu kez yeni bir yol izleyerek, uygulanması gereken önlemlerle ilgili çalışmayı seçim öncesi bütün partilere sunduğu vurgulanmaktadır. Bunun dışında haberde herhangi bir yoruma rastlanmamaktadır.

Evrensel’de ise söz konusu toplantıdan yaklaşık iki hafta önce yer verdiği haberde, TÜSİAD’ın “öncelikleri”nin yer aldığı bir programın, seçim öncesi bütün partilere gönderileceği eleştirilmekte ve haber, “*TÜSİAD’dan partilere nasihat*” başlığıyla sunulmaktadır. Yalnız burada Evrensel nasihat kelimesini tırnak içinde kullanarak, hem siyasi partilere hem de TÜSİAD’a alaycı bir üslupla yaklaşmaktadır. Çünkü Evrensel’in de bildiği gibi, bu program açıkça destek karşılığı TÜSİAD’ın siyasi partilere dayatmasıdır, baskısıdır. Ayrıca Evrensel, TÜSİAD’ın programında “*IMF’den dayatılan ekonomik programın*” devamı yönünde de bir isteğin olduğunu özellikle vurgulamaktadır (7 Eylül 2002: 15).

Vakit ise, Evrensel’den bir adım daha ileri eleştiride bulunarak, “*TÜSİAD’dan partilere yine gündem dayatması*” başlığıyla açıkça TÜSİAD’ın isteklerini “dayatma” olarak nitelendirmektedir (7 Eylül 2002: 11).

3 Kasım 2002 Seçim Sonuçlarına İlişkin TÜSİAD Yorumu

Cumhuriyet tarihinde çok seçimler geçirmiş ve bu anlamda da çok iktidarlar görmüş olan Türkiye, belki de son dönemlerde 3 Kasım 2002 seçimleri kadar ilginç bir seçim yaşamamıştır. Öyle ki, uzun süre koalisyon hükümetleriyle yönetilen Türkiye’de, 1983’teki ANAP iktidarından bu yana ilk kez sandıktan tek parti olarak AKP çıkmıştı.

TÜSİAD'da dâhil pek çok hükümet senaryosu üreten kesimleri şaşırtan bu sonuç, aslında çok önceleri kendisini belli etmeye başlamıştı. Şöyle ki, Türkiye son dönemlerde özellikle de 2001'de çok ağır bir ekonomik kriz yaşamış ve kamuoyunda “eski partiler” olarak nitelendirilen pek çok siyasi parti ve liderine karşı güven sarsılmıştı. Söz konusu döneme kadar hemen her parti ve liderini deneyimleyen Türk halkı, artık yeni oluşumlara ve yeni yüzlere yönelmeye başlamıştı. Bu noktada seçim öncesi yeni bir oluşumla ve daha çoğulcu politikalarla kamuoyunun karşısına çıkan AKP, bu anlamda iş dünyası da dâhil pek çok çevrenin yeni umut kaynağı haline gelmişti. Dolayısıyla, seçim öncesi dönemde AKP'ye karşı daha ihtiyatlı yaklaşan TÜSİAD, geçmiş hükümetlerden edindiği deneyimlere istinaden bu yeni oluşumu ilkin izleyip görmek yerine, bu kez en başından uyardımayı tercih etmişti.

3 Kasım'da yapılan seçimlerin tam bir demokratik olgunluk içinde gerçekleşmesini memnuniyetle karşıladıklarını ve birinci parti olan ve parlamentoda tek başına iktidar çoğunluğunu sağlayan AKP'yi kutladıklarını belirten Özilhan, AKP'nin bundan sonra uzlaşmacı tavrını sürdürmesi gerektiğini vurgulayarak, “*orada bozuk sesler çıktığı an piyasa AKP'yi cezalandırır*” demektedir (Hürriyet, 5 Kasım 2002: 9). Ardından AKP'ye önünde duran önemli konuları hatırlatarak;

“...Bir tanesi ekonomik program, bir tanesi de AB. Tabii bunun önünde yönetim ilkeleriyle ilgili Türkiye'nin beklediği Cumhuriyetimizin temel ilkeleri ve yönetim kuralları titizlikle gözetilmeli. Muhalefet denetimi ve kamuoyu tepkileri demokrasinin sağlıklı bir şekilde işleminin vazgeçilmez şartıdır ve Türkiye'de demokratikleşme süreci genişlemeli ve derinleşmelidir diyoruz. Ekonomik programla ilgili de 'güçlü ekonomiye geçiş programı, makro ekonomik istikrarın güçlendirilmesi amacıyla IMF ile yapılmış bulunan programa sıkı sıkıya bu hükümetin yapışması gerekir' diyorum....”
(Hürriyet, 5 Kasım 2002:9; Radikal, 5 Kasım 2002: 14; Evrensel, 5 Kasım 2002:1-6)

şeklinde konuşmaktadır. Ayrıca Özilhan, yeni hükümetin acilen piyasalarda kendini kabul ettirmesi ve o güveni vermesi gerektiğini de vurgulamaktadır (Radikal, 5 Kasım 2002: 14; Evrensel, 5 Kasım 2002: 1-6).

TÜSİAD'ın daha önce YİK toplantılarında dile getirdiği istekleri hatırlanacak olursa, siyasette yeni olan AKP'ye söylediklerinin de bizzat “*ültilatom*” niteliğinde istekler olduğu daha net anlaşılacaktır. En önemlisi de Özilhan, AKP'ye yönelik temel endişeleri olan “*ideolojik tavrın*”, demokrasiden taviz verilmemesi olarak şekillenmesini istemektedir. Kısacası, seçim öncesi dönemde yaptığı açıklamaları ve görüşmeleri siyasete müdahale olarak değerlendirmeyen ve siyasetten uzak durduklarını iddia eden Özilhan, seçimler bitmiş olmasına rağmen, yeni hükümete (AKP'ye) pek çok konuda direktif vermesi, tamimiyle bu yeni oluşumu baskı altında tutmaya yöneliktir. Bu da bir kez daha gösteriyor ki, TÜSİAD her dönem siyasetin içinde yer almaya devam edecektir. Bu bağlamda aşağıda TÜSİAD'ın bu tavrına ilişkin gazetelerin değerlendirmeleri yer almaktadır.

“*Bozuk ses çıkarmayın piyasalar cezalandırır*” başlığıyla haberi sunan Hürriyet (5 Kasım 2002: 9), nötr bir ifadeyle sadece Özilhan'ın açıklamalarını aktarmaktadır. Medya kuruluşları ile iktidarlar arasındaki ilişkilerin ne denli önemli olduğu göz önünde bulundurulursa, Hürriyet'in de artık bu noktadan itibaren iktidarı karşısına almamak

adına daha temkinli davrandığını söyleyebiliriz. Radikal (5 Kasım 2002: 14) ise başlığa TÜSİAD'ın "*seçim yasası değişmeli*" isteğini taşımaktadır. Diğerlerinden daha geniş yer verdiği haberde, Özilhan'ın tüm açıklamalarını sunan Radikal'in de haberi özellikle yorumuz aktardığını görmekteyiz. Evrensel ise, "*TÜSİAD IMF'yi buyurdu!*" başlığı altında verdiği habere eleştirel yaklaşarak, Özilhan'ın AKP'ye sunduğu ekonomik programı "buyruk" olarak nitelendirmekte ve IMF'nin TÜSİAD tarafından yeni hükümete de dayatıldığını kastetmektedir. Bunun dışında habere ilişkin herhangi bir yorum yapılmamaktadır. Vakit'te ise konuya ilişkin haber yer almamaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bugüne kadar hemen her devir ve sistemde ortak menfaatlere sahip insanların siyasi hayatı etkilemek için belirli gruplar etrafında toplandıkları görülmüştür. Özellikle de sanayi devrimiyle birlikte ticaret ekonomisinin yaygınlaşması ve bu durumun geleneksel sosyal yapının çökmesine yol açması, yeni oluşan yapıda bireyin geleneksel sosyal güvenlik ve dayanışma ihtiyacını karşılayan kurumlardan yoksun kalmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bu durum kaybolan yapının yerine yeni kurumların ve örgütlerin oluşmasına uygun bir ortam hazırlamıştır.

Baskı gruplarıyla siyasi partiler arasında yakın ilişkiler olmasına rağmen, baskı gruplarının birer siyasi parti gibi işlev görmediği gerek kuramsal bölümde gerekse inceleme bölümünde ortaya konulmuştur. Nitekim baskı gruplarının etkilemeye çalıştıkları kurumlar buldukları siyasi ortama göre değişiklik gösterse de, baskı gruplarının amacı iktidara etki edip isteklerini kabul ettirmek olduğu için, daha çok yasama, yürütme, yargı ve bürokrasi gibi kamusal organlara yönelirler. Bunun yanında şüphesiz kamuoyu ve siyasi partileri de kendi düşünceleri doğrultusunda etkilemeye çalışırlar. Bu doğrultuda en çok ikna ve tehdit metodunu kullanan baskı grupları için kamuoyunun şüphesiz ki ayrı bir önemi bulunmaktadır. Zira baskı grupları için kamuoyu hem güç hem de baskı aracı olabilmektedir. Dolayısıyla baskı gruplarının etkinliğini belirlemede kamuoyu ve medya önemli ve vazgeçilmez bir faktördür.

Demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan baskı grupları ile siyasi partiler elbette ki karşılıklı ilişki içerisinde bulunacaklardır. Ancak bu ilişkide hiçbir baskı grubu siyasi bir partinin şekillenmesine ya da iç işlerine müdahalede bulunmamalıdır. Öngörülen ilişki sadece karşılıklı çıkar temelinde sağlanmalıdır. Oysa araştırmanın geçerli olduğu dönemde TÜSİAD'ın gerek yeni siyasi oluşumlara (YTP, DP gibi) yön vermeye çalıştığı, gerekse bazı siyasi partilerin iç işlerine (DSP) müdahale ettiği gözlenmiştir. Özellikle de söz konusu dönemde ortaya çıkan erken seçim tartışmaları konusunda TÜSİAD'ın bir baskı grubundan ziyade bir siyasi parti gibi hareket ettiği görülmüştür. TÜSİAD kamuoyunun gözü önünde cereyan eden bu ilişkiyi, AB üyeliğine ve Türkiye'nin yararına dayandırarak meşrulaştırmaya çalışsa da, bazı çevrelerin tepkisini çekmekten de kurtulamamıştır. Kısacası sermaye temelli bir baskı grubu olan TÜSİAD'ın, ilgili bölümde yapılan detaylı incelemede de görüldüğü üzere, söz konusu dönemde ekonomiden ziyade daha çok iç ve dış politikaya yön vermeye çalıştığını ve bu doğrultuda da siyasalere ağır eleştirilerde bulunarak baskı uyguladığı görülmüştür.

Diğer yandan, Türkiye’de baskı gruplarının şekillenmesinde siyasal merkezin kurumsallaşma sürecinde kamusal grupların baskın rolünün, özel ve gönüllü oluşumların ikincil konumda kalmalarının ve özellikle ekonomik çıkar perspektiflerinin gelişmesinde devlet eliyle örgütlenmenin ve yasal düzenlemelerin önemli belirleyici faktörler olarak karşımıza çıktıklarını, ilgili bölümde yapılan incelemelerde görmüştük. Bütün bunlara göre, bir baskı grubu olarak Türkiye’de işadamları örgütlenmelerinin davranış eğilimlerinin şekillenmesinde öncelikle belirtilmesi gereken nokta, merkezi ulus devlet oluşumu sürecinde siyasal elitlerin güçlü bir konuma gelmesi ve kamusal grupların bu süreçte etkin rol oynamalarıdır. Dolayısıyla işadamları grupları bir siyasal yapılanmanın mimarı olmaktan çok, bu yapılanmayı şekillendiren eğilim ve kurumların etkinliği altında gelişme göstermişlerdir. Nitekim 70’li yıllarda ortaya çıkan TÜSİAD da, o dönemin mevcut siyasal atmosferi içinde ekonomik çıkarlarını ve bir sosyal sınıf olarak işadamlarının toplumsal statülerini sağlamlaştırmak ihtiyacını hissetmiş ve bunun üzerine kurulmuştur. Bu nedendir ki TÜSİAD tam anlamıyla bir sınıf örgütü niteliğini taşımaktadır. Öyle ki işadamlarının kişisel çıkarlarının sınıf çıkarlarıyla çeliştiği kimi durumlarda örgütle bazı sınıf mensupları arasında çatışma çıkması örgütün sınıfsal niteliğine ters düşmeyen aksine bu niteliği yansıtan bir olgudur.

Hatırlanacağı üzere araştırmamıza esas teşkil eden dönem (2002) Türkiye adına ulusal ve uluslararası politikada son derece kritik olayların yaşandığı bir yıl olmuştur. En başta Türkiye, 2001 krizini ve bunun ekonomi ve siyasete olan yansımalarını henüz düzeltememişken, uluslararası politika konusunda da önünde AB üyeliği ve bu yolda son derece önemli bir adım olan Kopenhag Zirvesi (12-13 Aralık 2002) bulunmaktaydı. Dolayısıyla son derece önemli olayların yaşandığı bu dönemde aktif bir politika izlemesi gereken hükümet, ne yazık ki kendi içindeki politik uyumsuzluklarla meşgul olmaktaydı. İlgili bölümde ayrıntılarıyla incelendiği üzere, söz konusu bu dönemde ülke yönetimi adına zayıf bir atmosferde kendisine daha rahat hareket alanı bulan ve bu anlamda daha çok söz hakkı yaratan TÜSİAD, böylece baskı grubu olma rolünü de çok rahat bir şekilde sergilemiştir.

Türkiye’nin AB’ye üyeliği sürecinde sergilediği faaliyetleri basın üzerinden kamuoyuna yansıtan TÜSİAD, hiç şüphesiz bu sayede çok daha geniş bir kitleye ulaşma olanağını da bulmuştur. Araştırma kapsamına dâhil edilen farklı ideolojilere sahip gazetelerde farklı şekillerde sunulan TÜSİAD’ın AB ile ilgili çalışmaları aynı zamanda araştırmamız açısından medyanın TÜSİAD’a karşı sergilediği bakış açısını göstermesi bakımından da önem taşımaktadır. Buna göre, hemen her dönem iş basındaki hükümetlerle ciddi polemiklere girmeyen ve daha çok kapitalist sermayenin çıkarlarını savunan Hürriyet’in, incelenen dönemde de en büyük sermaye sınıfı olan TÜSİAD’ı gerek açıklamalarında gerekse faaliyetlerinde desteklediği görülmüştür. Özellikle de araştırmanın yapıldığı dönemde hükümete yönelik eleştirilerini AB eksenli politikalar üzerine yoğunlaştıran TÜSİAD’ı haberlerinde olumlayan Hürriyet, bu şekilde bir nevi hükümete karşı kendi duruşunu da TÜSİAD üzerinden yansıtmıştır. Diğer taraftan, incelenen dönem içerisinde TÜSİAD’la ilgili haberlere geniş yer ayıran Hürriyet, yapılan hemen her açıklamayı da duyurarak TÜSİAD’a verdiği desteği bir kez daha göstermiştir. Genelde açıklamaları “vurguladı”, “belirtti”, “savundu” tarzında olumlu ifadelerle kurgulayan Hürriyet, bu şekilde hem açıklamaları kuvvetlendirmiş, hem de TÜSİAD’ı

açıklama yaptığı taraf karşısında daha güçlü bir konumda sunmuştur. Böylelikle Hürriyet, gerek TÜSİAD'la olan ilişkisini gerekse kimliğiyle ilgili tespiti bu şekilde de doğrulamıştır.

Radikal'de Hürriyet'e benzer bir şekilde TÜSİAD'ı çok büyük bir oranda desteklese de, Hürriyet'ten daha seçici davranarak, TÜSİAD'ın her açıklamasını haber yapmamıştır. Dolayısıyla Radikal'de TÜSİAD'la ilgili yer alan haberlerin büyük ölçüde AB eksenli olduğu görülmüştür. Ayrıca Radikal'in TÜSİAD'a yönelik olumlu tavrı tamimiyle TÜSİAD'a yüklediği STÖ misyonu ve AB konusuyla bağlantılı bir destektir. Nitekim yayınlarında sivil toplumun temsilcilerine daha çok yer veren Radikal, incelenen dönemde de kendi yayın politikalarını AB ekseninde belirlediğini duyurmuş ve hatta bu yönde kamuoyu oluşturma çalışmalarına da katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla söz konusu dönemde AB ile ilgili çok yoğun çalışmalar yürüten TÜSİAD ve AB bağlamında yaptığı bütün çalışmalar, Radikal tarafından da desteklenmiştir. Ayrıca tıpkı Hürriyet'te olduğu gibi, Radikal'de de söz konusu açıklamaların büyük ölçüde olumlu bağlaçlarla TÜSİAD lehine daha da kuvvetlendirildiği görülmüştür.

İncelenen süre içerisinde TÜSİAD'la ilgili çok az haber sunan Evrensel ve Vakit'te ise bu haberlerin yüzde doksanında TÜSİAD'a karşı eleştirel bir tavır sergilenmiştir. TÜSİAD'la ilgili hemen her habere gazetenin sahip olduğu ideolojik kimlik doğrultusunda yaklaşan Vakit'in, özellikle de TÜSİAD'ı din eksenli ideolojisiyle eleştirdiği görülmüştür. Özellikle de TÜSİAD'ın yer aldığı pek çok haberi İmam Hatip Liseleri (İHL) ve 28 Şubat meselesiyle ilişkilendirerek sunan Vakit'in, bu şekilde haberi sürekli gerçek bağlamından kopararak sunduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan Vakit'in AB konusuna pek değinmediği, değindiği birkaç haberde de TÜSİAD'ı ABD ve "batı hayranlığı"yla suçladığı görülmüştür. Neticede Vakit'in TÜSİAD üzerinden sergilediği bu tavır, muhafazakârlığın uç çizgisinde yayın yaptığı gerçeğini bir kez daha doğrulamaktadır.

Evrensel de Vakit gibi o dönemde TÜSİAD yönelik eleştirel tavrını korusa da, bu konuda Vakit kadar tutarlı davranmamıştır. Şöyle ki, yayınlarında daha çok Güneydoğu sorunuyla ilgili etnik kimlik ve kültürel yaşam konusuna ağırlık veren Evrensel, AB ve IMF ile ilgili yaptığı açıklamalarda ve izlediği politikalarda sert bir dille eleştirdiği TÜSİAD'ı, kültürel yaşam ve temel özgürlükler gibi konularda yaptığı açıklamalarda ise doğrudan olumlayan bir tavır sergilemiştir. Dolayısıyla Evrensel'in bu tavrını "güçlü olanın arkasına sığınmak"la ilişkilendirmek yanlış olmayacaktır. Daha doğrusu Evrensel, kendi ideolojisi doğrultusunda savunduğu düşüncelerin TÜSİAD gibi güçlü bir örgüt tarafından da dile getirilmesini kullanmakta, bir yerde TÜSİAD'ın temsil ettiği nüfustan ve güçten destek almaktadır. Oysaki Evrensel temsil ettiği ideoloji gereği TÜSİAD'ın bu tarz söylemlerindeki nihai hedefin gerçekte ne olduğunu iyi analiz edip, "kapitalizmin uşağı" olarak nitelendirdiği TÜSİAD'a karşı eleştirel tavrını devam ettirmeliydi. Çünkü TÜSİAD'ın son zamanlarda dile getirdiği bütün bu politikalar, AB'ye üyelik için gündeme getirilen konulardı. Dolayısıyla Evrensel'in TÜSİAD ve politikalarına yönelik daha analizci davranması beklenirdi. Diğer bir konu, Evrensel'de TÜSİAD'la ilgili haberlerde "patron" tanımlamasının kullanılmasıdır. Öyle ki Hürriyet'te ve özellikle de Radikal'de TÜSİAD'a yönelik kimi zaman bu tanımlama yapılmış olsa da, buradaki kullanımında kelime daha çok "gücü", "kuvveti", "nüfusu", kısacası "hâkim olan sınıfı" temsil eder nitelikte kullanılmıştır. Evrensel'deki kullanımında ise, "kapitalizm", "sömürgecilik",

kısacası “ezen sınıfı” temsil eder nitelikte kullanılmaktadır. Kısacası, Evrensel’in TÜSİAD yönelik kimi haberlerindeki olumlu yaklaşımı, gazetenin ideolojik kimliğine ilişkin bir çelişkiyi yansıtmaktadır. Neticede araştırmaya başlarken inceleme için ele alınan gazetelere ilişkin yapılan ideolojik tespitlerin TÜSİAD’a karşı sergilenen tavırda doğrulandığı ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle, araştırma için ele alınan gazetelerin taşıdıkları ideoloji doğrultusunda TÜSİAD’ı yorumladıkları görülmüştür. Bu tespiti sadece Evrensel’in birkaç haberde doğrulamadığı görülse de, genelde teamül bu yönde gerçekleşmiştir.

Kaynaklar

Abadan, Nermin (1956), *Halk Efkârı Mefhumu ve Tesir Sahaları*, Ankara: A.Ü.SBF. Yayınları.

Aktan, Coşkun Can (1996). “Değişime Kimler Direniyor?”, *Yeni Türkiye*, Y:2, S: 9, Mayıs-Haziran, ss. 65-68.

Almond, Gabriel A.J. ve Powell, Bingham G. (1978). *Comparative Politics: System, Process and Policy*, Boston: Little Brown and Co.

Arat, Yeşim (1991). “Politics and Big Business: Janus-Faced Link to the State”, *Strong State and Economic Interest Groups The Post-1980 Turkish Experience*, Ed. Metin Heper, New York: Walter de Gruyter-Berlin, ss. 135-147.

Aybay, Rona (1962). *Baskı Grupları*, İstanbul: İ.Akgün Matbaası.

Baggott, Rob (1995). *Pressure Groups Today*, England: Manchester University Press.

Ball, Alan R. Ve Millard, Frances (1986). *Pressure Politics in Industrial Societies: A Comparative Introduction*, Macmillan: Basingstoke.

Bali, Rıfat N. (1998). “İşadamları ve Siyaset Pragmatik Bir Ask Hikâyesi”, *Birikim*, S: 114, Ekim, ss. 31-37.

Bianchi, Robert (1984), *Interest Groups and Political Development in Turkey*, Princeton-New Jersey: Princeton University Press.

Buğra, Ayşe (1997). *Devlet ve İşadamları*, Çev. Fikret Adaman, İstanbul: İletişim Yayınları.

Daver, Bülent (1993). *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Castles, Francis G. (1967). *Pressure Groups and Political Culture*, New York: Routledge and Kegan Paul Humanities Press.

Çağatay, Tahir (1968). *Günün Sosyolojisine Giriş*, Ankara: A.Ü.DTCF. Yayınları.

Çam, Esat (1984), “Türkiye’de Sanayileşmenin Siyasal Gelişme Üzerindeki Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C: 38, S: 3-4, ss.431-451.

Çam, Esat (2000). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları.

Çeyrek Asrın Ardından TÜSİAD (1996).

Esin, Pars (1974). *Türkiye’de İşveren Sendikacılığı*, Ankara: A.Ü.SBF. Yayınları.

Grant, Wyn (1989). *Pressure Groups, Politics and Democracy in Britain*, G. Britain: Simon and Schuster International Group.

Gülfidan, Şebnem (1993). *Big Business and The State in Turkey: The Case of TÜSİAD*, İstanbul: Boğaziçi University Press.

Heper, Metin (1991a). “Interest Group Politics in Post-1980 Turkey: Lingering Monism”, *Strong State and Economic Interest Groups The Post-1980 Turkish Experience*, Ed. Metin Heper, New York: Walter de Gruyter-Berlin, ss.163-187.

Heper, Metin (1991b). “The State and Interest Groups with Special Reference to Turkey”, *Strong State and Economic Interest Groups The Post-1980 Turkish Experience*, Ed. Metin Heper, New York: Walter de Gruyter-Berlin, ss.3-23.

Kalaycıoğlu, Ersin (1984), *Çağdaş Siyasal Bilim*, İstanbul: Beta Yayınları.

Kalaycıoğlu, Ersin (1991). “Commercial Groups: Love-Hate Relationship with the State”, *Strong State and Economic Interest Groups The Post-1980 Turkish Experience*, Ed. Metin Heper, New York: Walter de Gruyter-Berlin, ss.79-87.

Kapani, Münci (1992). *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Key, V(aldimer) O(rlando) Jr. (1991). *Politics, Parties and Pressure Groups*, New York.

Kıraç, Can (1996). *Anılarımla Patronum Vehbi Koç*, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Kışlalı, A. Taner (1992). *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitabevi.

Kubalı, Nail H. (1971). *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul: Kutulmuş Matbaası.

Meynaud, Jean (1975), *Politikada Baskı Grupları*, Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yayınevi.

Roberts, Geoffrey K. (1971). *Political Parties and Pressure Groups in Britain, USA*: St. Martin’s Press.

Thomas, Clive S. (1993). *First World Interest Groups*, London-USA: Greenwood Press.

TÜSİAD Tanıtım Broşürü (2001).

Pross, A. Paul (1986). *Group Politics and Public Policy*, Toronto: Oxford University Press.

Schlozman, Kay L. Ve Tierney, John T. (1986). *Organized Interest and American Democracy*, New York: Harper and Row Publisher.

Şahım, Tarık (1994). *Siyasi Katılım ve Baskı Grupları*, Ankara: Makro Ltd. Şti. Eğitim Yayınları.

Taşdelen, Musa (1997). *Siyaset Sosyolojisi*, İstanbul: Kocav Yayınları.

Toprak, Zafer (1997). “İktisat Tarihi”, *Türkiye Tarihi-3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, Yay.Yön.Sina Aksin C: 3, İstanbul: Cem Yayınevi.

Truman, David B. (1951). *The Governmental Process*, New York: Alfred A. Knopf Publisher.

Turan, İlder (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul: Der Yayınları.

Wilson, Graham K. (1990). *Intererst Groups*, Massachusetts-USA: Basil Blackwell Ltd. Cambridge.

Yalman, Galip L. (2002). “Tarihsel Bir Perspektiften Türkiye’de Devlet ve Burjuvazi: Rölativist Bir Paradigma mı? Hegemonya Stratejisi mi?”, *Praksis*, S: 5, Kış, ss.7-23.

Yaşar, Selçuk (1996). *Hayatım*, İzmir: Tükelmalt.

Yücekök, Ahmet N. (1998). “19.yüzyıl Osmanlı Toplumundan Günümüz Türkiye’sine Sivil Toplum Kuruluşları ve Siyaset Sosyolojisi İlişkileri”, *Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da Sivil Toplum Kuruluşları*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, ss.13-45.